

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Факультет соціальних і гуманітарних наук
Кафедра іноземних мов

ПАВЛЮК Олена Михайлівна

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ «ТЕАТР» В
АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ**

Кваліфікаційна робота магістра
за спеціальністю 035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно). Мова і література (англійська)

Особистий підпис –

Павлюк О.М.

Науковий керівник –

Перепадя Д.О.
(доцент кафедри іноземних мов,
кандидат педагогічних наук,
доцент)

Завідувач кафедри –

Перепадя Д.О.
(доцент кафедри іноземних мов,
кандидат педагогічних наук,
доцент)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ «ТЕАТР»	8
1.1. Основні підходи до розуміння лінгвокультурного концепту в лінгвістиці та його значення для аналізу культурних уявлень	8
1.2 Роль концептуальної картини світу у формуванні уявлень про світосприйняття людини у різних культурах	22
1.3. Термінологія та концепт «театр» у контексті лінгвокультурної картини світу	30
Висновки до розділу 1.....	49
РОЗДІЛ 2 ПОРІВНЯЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРН ИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНЦЕПТУ «ТЕАТР» В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	51
2.1. Семантичний та когнітивний аналіз концепту «театр» в англійському та українському контекстах	51
2.2. Вербалізація театрального концепту через мовні засоби в англійській і українській мовах	60
Висновки до розділу 2.....	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства інтеграційні процеси відбуваються в різних сферах людської життєдіяльності – у науковому пізнанні, технологічних розробках, соціокультурних відносинах, мовній практиці, мистецтві, культурі та ін. Вони сприяють підвищенню ефективності комунікації, розвитку новаторських підходів, народженню нових ідей та наукових концепцій, а також створенню міждисциплінарних наукових полів, що поєднують методи та теоретичні підходи різних галузей знань.

Інтеграція у науці не обмежується технічними чи методологічними аспектами. Вона охоплює взаємопроникнення ідей, концептів і дослідницьких підходів, що дозволяє відкривати нові горизонти пізнання. Абсолютно різні дисципліни починають взаємодіяти між собою, обмінюватися теоретичними та емпіричними знаннями, що часто призводить до виникнення нових напрямків науки. Прикладом цього є зародження міждисциплінарних галузей, таких як нейролінгвістика, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика та лінгвокультурологія.

Лінгвокультурологія, є яскравим прикладом результату інтеграційного процесу в науці. Вона сформувалася на перетині мовознавства та культурології і виникла як наукова дисципліна, що досліджує взаємодію мови та культури, взаємовплив лінгвістичних та культурних явищ. Основний предмет вивчення лінгвокультурології – мовні одиниці, які несуть у собі культурний зміст і відображають специфіку світогляду, цінностей та традицій конкретної етнічної спільноти.

До таких мовних одиниць належать лінгвокультурні концепти, лінгвокультуреми, символи, стереотипи, міфологеми, фразеологізми та інші мовні структури, що репрезентують національні культурні цінності та особливості менталітету. Дослідження цих елементів дозволяє глибше

зрозуміти мовну картину світу конкретного етносу, специфіку його когнітивних та комунікативних моделей, а також характерні риси національної культури. У цьому контексті лінгвокультурологія є не лише науковою дисципліною, що аналізує мову та культуру як окремі системи, а й сферою, яка вивчає їх інтеграцію та взаємозв'язок у процесі формування культурної ідентичності.

Дослідження наукових джерел дозволяє констатувати, що проблематика лінгвокультурології привертає значну увагу широкого кола дослідників як в Україні, так і за кордоном. Вивчення різноманітних аспектів взаємодії мови та культури здійснюється в контексті міждисциплінарних підходів, що включають методи мовознавства, культурології, когнітивної науки та соціолінгвістики. Особливої уваги заслуговують фундаментальні наукові праці, у яких були сформульовані основні теоретичні положення та методологічні засади дослідження лінгвокультурологічних явищ. Серед них можна виділити роботи таких відомих науковців, як: Н. Єсипенко «Базові англосаксонські лінгвокультурні концепти: когнітивний і квантитативний підходи (на матеріалі англосаксонської прози XVIII – XX століть)» [21], В. Іващенко «Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології)» [32], А. Приходько «Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики» [65] та ін.

Дослідження вищезазначених вчених визначили ключові напрями розвитку галузі, заклали підвалини класифікації лінгвокультурних одиниць, концептів та культурно-символічних структур, а також дослідження специфіки національної мовної картини світу. Завдяки цим науковим здобуткам можливо зрозуміти особливості мовного відображення культурних цінностей різних етносів, а й окреслити методологічні підходи до аналізу лінгвокультурних концептів, лінгвокультурем, міфологем та фразеологізмів у міжкультурному та компаративному аспектах. Водночас

зарубіжні дослідження забезпечують перспективу порівняльного аналізу, що дозволяє виявляти універсальні закономірності та специфічні культурні особливості в мовній картині світу різних народів. Систематичний аналіз літературних джерел свідчить про те, що лінгвокультурологія є активно розвинутою та динамічною науковою галуззю, де поєднуються класичні методи лінгвістичного та культурологічного аналізу з новітніми міждисциплінарними підходами.

Наявні наукові дослідження не дозволяють повністю охопити проблему лінгвокультурологічного концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу. Зазначене питання потребує подальшого уточнення та систематизації. У зв'язку з цим було обрано тему наукового дослідження: «Лінгвокультурологічний концепт «театр» в англійській і українській мовних картинах світу». Актуальність теми та недостатній рівень її вивченості визначили вибір даного наукового напрямку.

Об'єкт дослідження – лінгвокультурологічний концепт «театр» в англійській та українській мовних картинах світу.

Предмет дослідження – вербалізація лінгвокультурологічного концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу.

Мета дослідження – виявити особливості вербалізації лінгвокультурологічного концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу.

Відповідно до мети було сформульовано такі **завдання дослідження**:

- 1) проаналізувати наукові праці, присвячені тлумаченню та характеристиці ключових понять дослідження;
- 2) розкрити сутність мовної та концептуальної картин світу як об'єктів наукового аналізу;
- 3) дослідити специфіку лінгвокультурологічного концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу;
- 4) виявити й описати мовні засоби репрезентації концепту «театр» в англійській та українській мовах.

Для реалізації завдань кваліфікаційної роботи використовувався сукупний методологічний підхід, що охоплював теоретичний аналіз і класифікацію літературних джерел, обробку емпіричного матеріалу та узагальнення результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в поглибленому аналізі лінгвокультурологічного концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу, зокрема у виявленні специфіки його вербалізації, семантичної структури та культурно зумовлених смислів. У роботі уточнено національно-культурні особливості репрезентації концепту «театр», окреслено спільні та відмінні риси його функціонування в англійському та українському мовних просторах, а також розширено уявлення про роль театру як культурного феномена у формуванні мовної картини світу відповідних етносів.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання отриманих результатів у навчальному процесі закладів освіти, зокрема, під час викладання курсів з лінгвокультурології, міжкультурної комунікації, теоретичної та прикладної лінгвістики, а також у системі підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки фахівців відповідної галузі. Матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки навчально-методичних посібників, практичних занять і наукових робіт. Результати аналізу лінгвокультурологічного концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу сприяють глибшому розумінню національно-культурної специфіки театрального дискурсу. Отримані висновки можуть бути застосовані під час порівняльних лінгвокультурологічних досліджень та аналізу художніх і публіцистичних текстів театральної тематики. Крім того, напрацьований матеріал є корисним для формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти та розвитку навичок інтерпретації культурно маркованих мовних одиниць.

Апробація матеріалів дослідження. Результати наукового пошуку щодо кваліфікаційної роботи обговорено на засіданні кафедри романо-

германської філології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Матеріали дослідження викладено на 98 сторінках друкованого тексту. Перелік використаних джерел – 88 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ «ТЕАТР»

1.1. Основні підходи до розуміння лінгвокультурного концепту в лінгвістиці та його значення для аналізу культурних уявлень

Лінгвокультурологія є однією з провідних міждисциплінарних галузей сучасного мовознавства, що зосереджується на вивченні тісного та взаємозумовленого зв'язку між мовою і культурою. У центрі її уваги перебуває людина як носій мови, культури та колективного досвіду, а мова розглядається не лише як засіб спілкування, а й як інструмент збереження, передачі та формування культурних цінностей, норм і уявлень про світ.

Наукова дисципліна активно взаємодіє з антропологією, філософією, психологією, етнологією та когнітивними науками, що дозволяє комплексно досліджувати мовні явища. Завдяки такій співпраці лінгвокультурологія аналізує, яким чином у мові відображаються особливості національного світогляду, способи мислення, емоційні реакції та система цінностей певного етносу. Мова при цьому постає як своєрідне дзеркало культури, у якому зафіксовані історичний досвід, традиції та ментальні установки народу.

Одним із ключових завдань лінгвокультурології є з'ясування того, як представники різних культур концептуалізують і категоризують навколишню дійсність. Аналіз мовних одиниць слів, фразеологізмів, символів, текстів відкриває доступ до глибинних ментальних процесів, що визначають сприйняття світу та поведінку людини в соціумі. Таким чином, мовні дані стають важливим джерелом інформації про духовний і культурний простір суспільства.

Сучасне мовознавство загалом характеризується інтегративним підходом, який поєднує традиційні та новітні наукові парадигми. Минуле й

сучасність розглядаються не ізольовано, а як взаємопов'язані складники єдиного процесу розвитку мови та культури. Така орієнтація на міждисциплінарність і відкритість до нових методів дослідження сприяє розширенню наукових горизонтів і поглибленню розуміння мовних явищ.

У цьому контексті лінгвокультурологія постає як результат синтезу різних наукових підходів і водночас як новий спосіб аналізу мовних одиниць, що дозволяє осмислювати їх не лише з формального чи семантичного боку, а й з культурного, символічного та когнітивного аспектів. Саме тому вона посідає важливе місце в сучасній гуманітарній науці та продовжує активно розвиватися [65].

Сучасні науковці відзначають, що лінгвокультурологія сьогодні є одним із провідних напрямів у лінгвістичних дослідженнях. Зростання інтересу до цієї дисципліни пояснюється низкою ключових факторів:

1. Трансформація теоретичних орієнтирів:
 - головний акцент робився на універсальних, загальномовних закономірностях і структурній стабільності мови;
 - пріоритет надається вивченню національно-культурної специфіки, варіативності та динамічності мовних явищ; мова розглядається як відкрита і багатовимірна система, здатна до змін під впливом соціокультурних факторів;
2. Виявлення різноманітних мовних і позамовних явищ:
 - дослідники звертають увагу на культурно зумовлені факти, символи, стереотипи та фонові знання, які раніше залишалися поза увагою лінгвістики;
 - явища свідчать про складність і багатогранність мовного матеріалу, який не вписується у традиційні структурні моделі;
3. Нові парадигми та методологічні підходи:
 - сучасні лінгвістичні парадигми дозволяють аналізувати відомі явища з нових точок зору, надають потужний аналітичний і моделюючий потенціал;

- визнано, що лінгвістика не є єдиною дисципліною, здатною створювати загальну модель мови, що сприяє міждисциплінарному підходу;

4. Глобалізація та міжкультурна комунікація:

- зростання глобальних контактів вимагає врахування як універсальних, так і національно специфічних особливостей комунікативної поведінки;

- допомагає попереджати міжкультурні конфлікти та визначати культурні цінності, що лежать в основі мовленнєвої діяльності;

5. Інтегративна тенденція гуманітарних наук:

- лінгвісти активно залучають результати досліджень із психології, соціології, етнографії, культурології, політології та інших суміжних галузей;

- міждисциплінарний обмін знаннями дозволяє глибше розуміти мовні процеси;

6. Прикладний аспект мовознавства:

- мова сприймається як концентрований носій колективного досвіду, що закодовано у значеннях слів, фразеологізмах, текстах і культурних символах;

- засвоєння цього досвіду є ключовим для ефективної комунікації та розвитку міжкультурної компетентності;

7. Зміни у науковій процедурі дослідження:

- формальний підхід поступається місцем визнанню ролі інтуїції та мовного чуття при аналізі культурно маркованих мовних одиниць;

- філософське осмислення мови, мова розглядається як система знаків і правил, а як безперервний духовний процес, «дім духу» та простір мислення й філософування [10].

У міру того як у науковому середовищі з'являються нові напрями досліджень та виникають відповідні терміни, природно з'являються певні конфлікти, розбіжності та дискусії серед науковців щодо їх визначень, методів та предмета вивчення. Це пов'язано з тим, що кожен новий напрям

формує власну термінологію, підходи до аналізу та інтерпретації фактів, що іноді спричиняє непорозуміння або суперечки у науковій спільноті. Проте лінгвокультурологія вирізняється серед цих нових дисциплін своєю відносною стабільністю. Незважаючи на різні підходи та акценти в роботах окремих дослідників, її основна концепція залишається досить чіткою й узгодженою. У більшості наукових праць, навіть якщо автори визначають лінгвокультурологію трохи по-різному, вони сходяться на ключовій ідеї: фундамент лінгвокультурології становлять мова та культура. Саме взаємозв'язок цих двох складових дозволяє розглядати мову не лише як систему знаків і правил, а як живий інструмент, через який відображається культура, національні цінності, менталітет та спосіб мислення певного етносу.

З погляду сучасних дослідників, лінгвокультурологія може розглядатися як своєрідна філософська дисципліна, яка займається всебічним дослідженням взаємозв'язку між мовою та культурою. Її назва одразу вказує на головні складові об'єкта вивчення: мова та культура. При цьому лінгвокультурологія посідає особливе місце у системі гуманітарних наук, розташовуючись на перетині мовознавства та культурології, але водночас маючи власний, унікальний предмет дослідження та методологічні підходи. Предметом цієї науки є фундаментальні механізми взаємодії мови та культури, які проявляються в різних аспектах людського життя. Зокрема, вона досліджує ті зміни, що відбуваються в мовній системі під впливом культурних трансформацій: розвиток лексики, появу нових семантичних відтінків, зміну стилістичних і комунікативних норм. Одночасно лінгвокультурологія аналізує, як культурні процеси та цінності зазнають трансформацій через мовну реалізацію тобто через те, як народ відображає свої традиції, уявлення, соціальні практики та світогляд у мові [11].

Таким чином, лінгвокультурологія не обмежується вивченням мови як системи знаків і правил або культури як абстрактної сукупності

цінностей. Вона прагне показати динамічну взаємодію двох сфер: як культура впливає на розвиток мови, а мова, у свою чергу, формується та трансформує культурні змісти, що дозволяє вченим отримати глибоке розуміння того, як етнічні спільноти концептуалізують навколишній світ, передають традиції та підтримують когнітивні та символічні моделі своєї культури.

Отже, лінгвокультурологія виступає як міждисциплінарна платформа для дослідження когнітивних, соціальних і культурних аспектів мови, що робить її важливою складовою сучасного гуманітарного знання та невід'ємним елементом мовознавчих і культурологічних досліджень.

Лінгвокультурологія є науковою дисципліною, що займається всебічним дослідженням взаємозв'язку між мовою та культурою, розглядаючи їх не як ізольовані явища, а як взаємопов'язані та взаємозалежні системи. Основна мета цієї науки полягає у виявленні того, як культура відображається у мовних структурах, дискурсі та комунікативних практиках, а також у визначенні того, яким чином мовні засоби впливають на формування культурних уявлень та колективного досвіду спільноти.

Лінгвокультурологія застосовує комплексні, системні методи аналізу, які дозволяють вивчати мову як інструмент передачі культурних значень, символів і норм поведінки. Особлива увага приділяється культурним концептам, тобто ключовим ідеям, цінностям і образам, що закріплюються у мові та стають частиною національної свідомості. Дослідження таких концептів дає змогу зрозуміти, як певна спільнота структурує свій світогляд, організовує знання про навколишню дійсність і передає їх наступним поколінням через мовні засоби. Окрім того, лінгвокультурологія вивчає, як ментальні особливості носіїв мови, їхні традиції, цінності та соціальні практики відображаються у лексичних, граматичних та стилістичних особливостях мовлення, що дозволяє не лише описувати мовні явища, а й розкривати психолінгвістичні та когнітивні механізми, що

забезпечують сприйняття та інтерпретацію культурних змістів [8].

Культурологія та лінгвокультурологія перебувають у тісному взаємозв'язку, однак їхні об'єкти дослідження та методологічні підходи суттєво відрізняються. Культурологія як наука зосереджується на вивченні свідомості людини та її взаємодії із соціокультурним середовищем, розглядаючи різні аспекти культурного життя, такі як відношення людини до природи, соціальних інститутів, історичної спадщини, мистецтва, релігії, моральних та етичних норм. Основна увага культурології спрямована на осмислення та аналіз особистого і колективного культурного досвіду, способів його формування, передачі та впливу на поведінку та світогляд людини.

Мовознавство, у свою чергу, досліджує мову як системний феномен і концентрується на аналізі того, як світогляд певного народу відображається в мовних засобах, через формування ментальних моделей, що складають національну картину світу. Воно дозволяє розкрити когнітивні та семантичні механізми, через які мовна система організовує сприйняття світу її носіями, та показує, як мова кодує культурні й соціальні знання. Лінгвокультурологія займає проміжне, але унікальне положення між цими двома напрямками. Вона зосереджується на взаємодії мови і культури, вивчаючи, як культурні чинники впливають на мовні явища та структури, а мовні засоби, у свою чергу, формують і транслиують культурні уявлення, цінності та ментальні моделі. Іншими словами, лінгвокультурологія досліджує динамічний процес взаємовпливу, в рамках якого культура і мова постійно взаємно модифікують та відображають одна одну. Завдяки цьому вона дозволяє отримати глибше розуміння того, як формуються культурно зумовлені способи мислення, комунікації та сприйняття світу представниками конкретних етнічних та мовних спільнот [8].

Лінгвокультурологію часто розглядають як органічну складову етнокультури, у межах якої вона виступає своєрідною амальгамою взаємопов'язаних явищ мови та культури. У цьому контексті

лінгвокультурологія дозволяє вивчати, яким чином мовні одиниці, фразеологізми, тексти та інші мовні конструкції відображають культурні цінності, традиції та символічні системи конкретного етносу. Вона розкриває ті механізми, через які культура впливає на формування мови, а мова, у свою чергу, слугує засобом консервації, трансформації та передачі культурного досвіду. Як окрема галузь етнолінгвістики, лінгвокультурологія фокусується на аналізі взаємодії мови і культури у сучасних соціокультурних умовах, вивчаючи як традиційні культурні феномени, так і нові явища, що виникають під впливом глобалізації, соціальних змін та міжкультурної комунікації. Незважаючи на свою відносну молодість як наукової дисципліни, вона вже продемонструвала унікальний потенціал у дослідженні культурно-мовних явищ, завдяки чому сформувала власні методологічні підходи та концептуальні рамки.

Особливість лінгвокультурології полягає в тому, що вона поєднує когнітивний, культурологічний та мовний аналіз, що дає змогу дослідникам не лише описувати мовні факти, а й пояснювати, як саме мовні одиниці відображають культурну свідомість, формують етнічну ідентичність і структурують національну картину світу. Саме ця інтеграція робить лінгвокультурологію не просто підгалуззю етнолінгвістики, а повноцінною самостійною дисципліною, яка забезпечує глибоке розуміння взаємозв'язку мови та культури в їхніх динамічних взаємодіях [31].

Таким чином, лінгвокультурологія та етнопсихолінгвістика взаємодоповнюють одна одну, створюючи цілісне уявлення про мовну реальність у культурному та когнітивному аспектах. Якщо етнопсихолінгвістика більшою мірою аналізує процеси мовленнєвої діяльності, мовної свідомості та міжособистісної комунікації, то лінгвокультурологія акцентує увагу на культурно-лінгвістичних аспектах мови, тобто на тому, як культурні змісти закріплюються у мовних формах, передаються через тексти та дискурсивні практики і формують національну картину світу. Завдяки цій взаємодії дослідники отримують змогу

комплексно аналізувати мову не лише як систему знаків, а як інструмент культурного та когнітивного збереження, трансформації та передачі національного досвіду, що робить обидві дисципліни ключовими для сучасного гуманітарного знання.

Таким чином, лінгвокультурологія виступає як міждисциплінарна платформа, що поєднує мовознавчий, культурологічний та когнітивний підходи для комплексного вивчення того, як мова та культура взаємно конструюють уявлення про світ, формуючи національні моделі мислення і поведінки. Сучасні лінгвокультурологічні дослідження акцентують увагу на механізмах, якими мова концептуалізує, структурує і категоризує світ, формуючи уявлення носіїв про навколишню дійсність. Однією з ключових категорій у цьому контексті є поняття «картини світу», яке розглядається як цілісна система уявлень, концептів і взаємозв'язків між ними, що існує у колективній свідомості певного етносу. Інколи цю систему називають концептуальною картиною світу, підкреслюючи її когнітивний і культурний характер, тобто те, що вона не лише відображає, а й активно формує сприйняття, мислення та поведінку носіїв мови [19].

Концепт у науковому розумінні є складним когнітивним утворенням, яке відображає сукупність знань, уявлень, асоціацій та переживань, що існують у свідомості людини щодо певного об'єкта, явища або поняття. Він функціонує як своєрідний ментальний і культурний конструкт, через який відбувається осмислення та категоризація світу, оскільки концепти дозволяють індивіду інтерпретувати навколишню дійсність у межах певної культурної традиції. Кожен концепт є носієм культурного досвіду певного народу, в якому поєднуються як мовні, так і позамовні елементи, включаючи історичні факти, традиції, цінності та соціальні норми.

Концепти охоплюють широкий спектр змісту: від абстрактних понять таких як добро, справедливість, радість, свобода — до більш конкретних, прив'язаних до соціального або природного середовища. Вони є ключовими одиницями культурної та мовної свідомості, оскільки через них

відображається, структурується та передається колективний досвід суспільства. При цьому різні наукові дисципліни можуть по-різному підходити до аналізу концептів, що проявляється у варіативності тлумачень і методологій, залежно від того, чи досліджується концепт у психології, культурології, лінгвістиці або етнології. Концепт виступає як основна одиниця аналізу у лінгвокультурології, оскільки через нього дослідники можуть вивчати, як культура закріплюється у мові, як формується національна картина світу, як відображаються колективні уявлення та цінності в мовних практиках певної спільноти. Його аналіз дозволяє глибше зрозуміти когнітивні та культурні механізми, що забезпечують інтерпретацію реальності та передачу культурного досвіду від покоління до покоління [31].

У структурі концепту виділяють кілька взаємопов'язаних компонентів. Таким чином, концепт функціонує як багаторівнева когнітивна структура, що включає загальнонаціональну, соціально диференційовану та історико-етимологічну компоненти, кожна з яких виконує свою специфічну когнітивну та комунікативну роль. По-перше, існує основна або центральна ознака, яка виступає як загальнонаціональний та культурно обумовлений носій значення. Саме ця ознака забезпечує функцію концепту як засобу комунікації та взаєморозуміння між усіма носіями певної мови і культури, формуючи універсальний когнітивний базис.

По-друге, концепт має додаткові або «пасивні» ознаки, що проявляються лише у межах певних соціальних, професійних або вікових груп. Ці ознаки не є обов'язковими для усвідомлення всіма носіями мови, проте вони збагачують семантичне поле концепту та відображають соціокультурну диференціацію досвіду.

По-третє, виділяють етимологічну або внутрішню ознаку концепту, яка залишається невидимою для повсякденного мовного користувача. Цей компонент відображає історичне та семантичне походження поняття і є

предметом дослідження лінгвістів та когнітивних науковців. Етимологічна ознака дозволяє реконструювати генезу значень і показує, як концепт формувався в процесі розвитку мови та культури [31].

Культурні концепти виступають як когнітивні відображення національної специфіки народу у його ментальній сфері та світогляді. Вони формуються під впливом історичного, соціального та культурного досвіду і здатні відтворювати ціннісні орієнтири, традиції, уявлення та символічні образи, характерні для конкретної етнокультурної спільноти. Важливою характеристикою культурних концептів є їх антропоцентричність, тобто спрямованість на людину та її духовну, соціальну та суб'єктивну сферу. Різниця між національними концептами стає помітною на кількох рівнях. Культурні концепти є складною системою когнітивних структур, які одночасно універсальні в антропоцентричному сенсі та унікальні у конкретно-національному контексті, відображаючи як спільні для людства цінності, так і специфіку національного світогляду. По-перше, вона проявляється у відмінностях однойменних концептів, які існують у різних культурах: один і той самий термін або образ може мати різне когнітивне наповнення, структуру та значущість у різних етнокультурних спільнотах.

По-друге, деякі концепти можуть бути унікальними для конкретної культури, тобто не мати прямого відповідника у світогляді іншої спільноти. Слід зауважити, що повна відсутність концепту в будь-якій культурі є рідкісним явищем: частіше відзначається, що відсутній конкретний однослівний вираз, який би його позначав, при цьому сам концепт може існувати у формі описових або фразеологічних виразів [5].

Американські дослідники в галузі антропології пропонують систематизацію визначень культури, виділяючи шість основних підходів, кожен із яких відображає специфічний аспект цього складного соціокультурного явища.

1. Описові визначення культури зосереджуються на фіксації видимих проявів культурного життя. Вони аналізують культурні практики,

звичаї, ритуали та поведінкові моделі, що формують повсякденний спосіб життя певної групи людей. Такий підхід дозволяє створити детальний “етнографічний портрет” культури.

2. Історичний аспект культури підкреслює динамічність та еволюційність культурних явищ. Культура розглядається як результат тривалого розвитку спільнот, де враховується спадкоємність традицій, трансформація цінностей та вплив історичних подій на формування соціальних норм.

3. Нормативні визначення акцентують увагу на встановлених правилах, стандартах та соціальних нормах, що регулюють поведінку членів спільноти. У цьому підході культура постає як сукупність ціннісних орієнтирів та норм, які визначають, що є прийнятним чи неприйнятним у суспільстві.

4. Матеріальні та соціальні цінності розглядають культуру через призму об’єктивних проявів, таких як технології, артефакти, мистецькі твори, а також через соціальні структури і практики, що забезпечують стабільність і функціонування групи. Тут культура визначається як система цінностей, що організовує як матеріальне, так і соціальне життя спільноти.

5. Психологічний підхід акцентує внутрішній світ індивіда, його когнітивні, емоційні та мотиваційні особливості. Культура розглядається як продукт колективної психіки, що впливає на сприйняття, мислення, поведінку та способи взаємодії людини з соціальним і природним середовищем.

6. Структурний підхід аналізує культуру як комплекс взаємопов’язаних елементів і системних відносин, включаючи соціальні, економічні, символічні та комунікативні структури. У цій перспективі культура постає як цілісна організована система, де кожен компонент виконує певну функцію та взаємодіє з іншими елементами для підтримання соціальної цілісності [29].

Культуру можна розглядати як складну та багаторівневу систему, що

охоплює знання, переконання, цінності, естетичні уявлення, мистецькі практики, соціальні норми, традиції, уміння та навички, які індивід засвоює в процесі соціалізації та взаємодії з оточенням. Вона включає як матеріальні, так і нематеріальні елементи, формуючи когнітивну та поведінкову модель людини у суспільстві. Взаємозв'язок між мовою та культурою проявляється на багатьох рівнях. Мова не існує у вакуумі: вона завжди функціонує та розвивається в конкретному культурному та історичному контексті. Через мову відображаються соціальні реалії, ціннісні орієнтири та ментальні картини світу носіїв певної культури. Мову можна розглядати як ключовий засіб фіксації культурної пам'яті, носія історії, традицій та специфіки мислення конкретної нації, що дозволяє простежити культурну еволюцію та трансформації цінностей.

Лінгвокультурологія є міждисциплінарною галуззю знання, яка інтегрує досягнення лінгвістики, культурології, антропології, психології, історії та інших гуманітарних дисциплін. Такий міждисциплінарний характер обумовлює дві основні цілі науки: по-перше, вивчення загальних закономірностей взаємодії мови та культури у контексті різних гуманітарних сфер; по-друге, визначення унікальних когнітивних, семантичних та символічних характеристик мови як носія національної культури. Лінгвокультурологічний підхід дозволяє не лише аналізувати словниковий склад та мовні конструкції, але й реконструювати культурні уявлення, системи цінностей та специфіку світосприйняття певного етносу через призму мови. Таким чином, мова і культура постають у тісній взаємодії, де мова функціонує як дзеркало культурної реальності, а культура формує когнітивні та соціальні рамки її використання. Лінгвокультурологія дозволяє системно досліджувати ці взаємозв'язки та розкривати їхню складну структуру [45].

Картина світу розглядається як впорядкована система знань про навколишню реальність, яка формується у свідомості індивіда або колективу. Вона включає уявлення про об'єкти, явища, відносини та

закономірності світу і відображає спосіб осмислення людиною соціального та природного середовища. Картина світу є результатом накопичення досвіду, соціалізації, культурної традиції та когнітивної діяльності, забезпечуючи узгоджене сприйняття та інтерпретацію дійсності. При аналізі картини світу важливо виділяти два взаємопов'язані аспекти. Перший когнітивний, або концептуальний, який відображає структуру знань та концептів у свідомості, їхню організацію, значущість і взаємозв'язки. Саме через когнітивний аспект можна простежити, як індивід або спільнота інтерпретує світ, класифікує явища та формує причинно-наслідкові уявлення. Другий мовний аспект картини світу, який виявляється у конкретних мовних одиницях та їхніх системних зв'язках. Мова виступає як носій та інструмент передачі колективного досвіду, відображає культурні особливості, цінності, соціальні норми та специфічні способи сприйняття дійсності. Мовна картина світу дає змогу зафіксувати не лише лексичні та граматичні структури, а й когнітивні моделі, через які певне суспільство на конкретному етапі свого розвитку інтерпретує світ. Картина світу постає як багаторівнева когнітивно-мовна структура, де концептуальна організація знань взаємодіє з мовними формами, що дозволяє зрозуміти, як культура і мова впливають на спосіб пізнання та осмислення дійсності [46].

Ключові терміни та поняття лінгвокультурології формуються з урахуванням специфіки культурно-соціального середовища носіїв мови та особливостей їхньої мовленнєвої поведінки. Вони виникають у процесі дослідження мовної свідомості та комунікативних практик у різних лінгвокультурних контекстах і відображають взаємозв'язок мови та культури. Одним із центральних концептів у лінгвокультурології є лінгвокультурний концепт, який слугує базовим елементом для аналізу когнітивних і культурних моделей у мові. Трактування лінгвокультурних концептів у сучасній лінгвістиці є поліфонічним і залежить від обраних теоретичних підходів та методологічних позицій дослідників. Різні підходи дозволяють висвітлювати специфічні аспекти концептів, зокрема їхню

когнітивну структуру, культурну значущість, роль у міжособистісній комунікації та символічне відображення національної свідомості. У подальшому доцільно виділити кілька основних напрямів і методів, які застосовуються для розуміння лінгвокультурних концептів: У сучасній лінгвокультурології виділяють кілька підходів до дослідження лінгвокультурних концептів, які дозволяють комплексно аналізувати взаємодію мови та культури.

1. Когнітивний та комунікативний підходи розглядають концепти як відображення способу сприйняття світу та культурних уявлень носіїв мови, а також як засіб передачі цих уявлень у міжособистісній і міжкультурній комунікації. Вони допомагають зрозуміти, як мовні одиниці відображають цінності, ментальні моделі та культурні нюанси у конкретному соціальному середовищі.

2. Семіотичний і лінгвокультурний підходи акцентують увагу на символічній природі мови та її культурних контекстах. Через аналіз мовних знаків та одиниць виявляється, як культура кодується в мові, як відображаються традиції, історія, спосіб життя та культурні цінності етнокультурних спільнот. Ці підходи дозволяють простежити, як мова структурує світогляд та забезпечує символічне відтворення культурної реальності.

3. Антропологічний та порівняльний підходи досліджують взаємозв'язок мови, культури та культурної ідентичності, аналізуючи, як мова формує соціальну приналежність і культурну самосвідомість. Порівняння концептів у різних культурах дає змогу виявляти як універсальні, так і специфічні способи репрезентації культурних ідей та цінностей, підкреслюючи різноманітність світоглядів.

4. Термінологічний підхід фокусується на спеціалізованих мовних одиницях у різних сферах діяльності, таких як наука, мистецтво, техніка, та вивчає, які культурні концепти кодуються в професійній і соціальній комунікації. Поєднання всіх підходів забезпечує цілісне бачення взаємодії

мови і культури, дає змогу досліджувати структуру, сприйняття та вираження культурних концептів у мовленні та глибше розуміти багатогранність культурного спадку різних народів.

1.2 Роль концептуальної картини світу у формуванні уявлень про світосприйняття людини у різних культурах

Концептуальна картина світу може розглядатися як когнітивно-ментальна структура, що відображає спосіб, у який індивід сприймає, осмислює та інтерпретує навколишню дійсність. Вона постає як ментальний образ реальності, що формується в свідомості людини на основі її досвіду, соціалізації, культурних традицій та ціннісних орієнтирів. На колективному рівні концептуальна картина світу існує у свідомості певної культурної або етнокультурної спільноти і відображає узгоджене розуміння світу, яке поділяють члени цієї спільноти. Ця картина світу охоплює комплекс уявлень про природу, соціальні та культурні явища, систему вірувань, моральні цінності, традиції та інші аспекти життєвого досвіду. Вона складається з когнітивних схем, асоціативних мереж, систем знань та уявлень, що дозволяють організовувати інформацію про навколишню дійсність, передбачати події та інтерпретувати поведінку людей у різних соціальних і культурних контекстах.

Концептуальна картина світу має варіативний характер: вона може відрізнятись між окремими індивідами залежно від особистого досвіду, освіти та соціального середовища, а також між різними культурами, відображаючи специфічні способи сприйняття, мислення і категоризації реальності. Ці відмінності пояснюють, чому люди з різних культур можуть по-різному оцінювати події, інтерпретувати символи та реагувати на соціальні явища. Важливим аспектом концептуальної картини світу є її

вплив на мовленнєву поведінку та комунікацію. Через мову відбувається зовнішнє вираження ментальних образів, уявлень і когнітивних структур, що входять до концептуальної картини. Саме мова дозволяє транслювати культурні цінності, соціальні норми та індивідуальні переконання, формуючи спосіб, у який люди сприймають і передають свої думки, емоції та відношення до навколишнього світу. Концептуальна картина світу є не лише когнітивною основою сприйняття, а й ключовим механізмом інтеграції культури і мови в процесі комунікації [32].

У процесі дослідження мовних картин світу особливу увагу слід приділяти аналізу фразеологічних одиниць та вивченню мотивації їхнього вживання у мовленні. Фразеологізми, як стійкі мовні звороти, відображають образне мислення носіїв мови та несуть у собі культурно-ментальні особливості конкретної національної спільноти. Вони не лише збагачують мовлення, а й виконують функцію репрезентації культурних моделей і цінностей, які закріплені у свідомості мовної спільноти. Аналіз таких мовних засобів, як фразеологізми, синоніми, антоніми та інші лексико-семантичні одиниці, є невід'ємною частиною лінгвокультурологічного дослідження, оскільки дозволяє глибше зрозуміти когнітивну та культурну структуру тексту. Вивчення цих одиниць дає змогу простежити, яким чином мова відображає уявлення про навколишній світ, способи оцінки дійсності, соціальні стосунки та морально-етичні цінності.

Особливу увагу в лінгвокультурологічних дослідженнях приділяють порівняльному аналізу окремих лінгвокультурних концептів, таких як «театр», у різних мовних і культурних середовищах. Дослідження цього концепту в сучасній українській та англійській мовах дозволяє виявити як спільні риси, що відображають універсальні уявлення про явище, так і культурно специфічні відмінності, які проявляються через лексичні засоби, фразеологізми, асоціативні ряди та смислові конотації. Таке порівняння дозволяє простежити, яким чином різні мовні спільноти організують і структурують знання про певне явище, як воно інтерпретується та

виражається у мовленні, і яку роль у цьому процесі відіграють культурні цінності та традиції. У більш широкому контексті, аналіз фразеологічних одиниць та концептів у міжмовному та міжкультурному порівнянні виступає ефективним інструментом виявлення когнітивних структур, ментальних моделей та культурних уявлень, що закріплені у свідомості носіїв мови. Таке дослідження дозволяє комплексно оцінити специфіку національної мовної картини світу, показати, як культура формує способи сприйняття дійсності та організацію смислу в мовленні, і сприяє глибшому розумінню механізмів взаємодії мови та культури у процесі комунікації [19].

Сприйняття світу не обмежується виключно індивідуальними когнітивними здібностями людини або особливостями певної культури та менталітету. У цьому контексті мовні засоби виступають важливим чинником, що формує спосіб, у який ми розуміємо й організуємо реальність. Вивчення того, як конкретні явища, поняття та культурні практики, зокрема концепт «театр», виражені в мовленні, демонструє тісний взаємозв'язок між мовою та сприйняттям світу. Мова не лише кодує об'єкти і явища, а й визначає спосіб їх інтерпретації, спрямовує увагу на певні аспекти досвіду, формує асоціативні ряди, емоційні оцінки та когнітивні структури, пов'язані з даним концептом.

Особливу роль у цьому процесі відіграє національна специфіка мови. Кожна мовна спільнота, взаємодіючи з іншими мовами та культурами, розвиває власні, унікальні способи вираження та сприйняття культурних і соціальних явищ. У випадку концепту «театр» це проявляється в різних лексичних засобах, фразеологізмах, асоціаціях і конотаціях, які несуть у собі історичний, естетичний та соціальний досвід конкретної культури. Наприклад, українська та англійська мовні системи можуть по-різному структурувати уявлення про театр, підкреслюючи певні культурні цінності, традиції або естетичні норми, що сформувалися протягом історії. Кожен носій мови формує власне уявлення про концепт «театр» відповідно до

свого культурного досвіду, духовних потреб, соціального становища та взаємодії з оточуючим середовищем. У цьому процесі мова виступає ключовим інструментом, що надає словам значення та формує поняття, за допомогою яких люди осмислюють культурні практики та естетичні явища. Вона дозволяє не лише передавати інформацію, але й відображати способи мислення, художнє сприйняття, емоційні реакції та ціннісні орієнтири спільноти. Отже, мова у контексті концепту «театр» є не просто засобом комунікації, а вікном у світ національних культурних особливостей, традицій, історичного досвіду та ціннісних орієнтирів. Дослідження мовних одиниць, через які концепт «театр» реалізується у конкретній культурі, дозволяє глибше зрозуміти, як культура формує сприйняття і організацію досвіду, та простежити механізми, завдяки яким мова відображає й моделює культурну картину світу [60].

Поняття «картина світу» у наукових дослідженнях має багатогранне тлумачення та може розглядатися через кілька взаємопов'язаних аспектів. Формування картини світу значною мірою визначається мовою, культурними традиціями, системою виховання, освітою та соціальними впливами. У цьому контексті виділяють концептуальну картину світу, яка охоплює знання та уявлення про театр як соціально-культурне явище, і мовну картину світу, що репрезентує спосіб, яким ці знання виражені у мовленні через лексику, фразеологізми, конотації та метафори. У наукових дискусіях постає питання, чи варто ідентифікувати концептуальну та мовну картини світу як єдине ціле, чи досліджувати їх окремо для більш точного розуміння того, як культура впливає на мовне відтворення конкретних концептів, таких як театр. По-перше, картина світу виступає як системна організація знань, що формується в результаті духовної, практичної та соціальної діяльності людини і відображає її уявлення про навколишню дійсність. Вона включає узгоджені уявлення про природні явища, соціальні відносини, культурні практики та естетичні форми, зокрема такі явища, як

театр, що об'єднує різні сфери культурного досвіду мистецтво, історію, соціальну поведінку та емоційні реакції.

По-друге, картина світу розглядається як ціннісно-пізнавальна структура, що не тільки відображає навколишній світ у свідомості індивіда, а й виступає активним інструментом мислення та інтерпретації досвіду. У контексті концепту «театр» це означає, що мовні та культурні форми відображають, організовують і передають специфічні уявлення про театральне мистецтво, його значення для спільноти, соціальні ролі учасників і глядачів, а також символіку та естетичні цінності, притаманні конкретній культурі.

По-третє, картина світу є синтезом знань і уявлень, структурованих за внутрішніми зв'язками між основними та вторинними елементами. Для концепту «театр» такими елементами можуть бути сценічні практики, жанри, символічні образи, фразеологічні одиниці, пов'язані з театром, а також культурні конотації, що формують його сприйняття. Репрезентація картини світу може здійснюватися за різними параметрами: просторовими (наприклад, місця проведення вистав), часовими (історичний розвиток театру), соціальними (роль глядачів та акторів), етнічними та культурними (особливості національної театральної традиції) [36, с. 38].

За концепцією, мовна картина світу відображає специфічний спосіб, у який концептуальна картина світу реалізується, адаптується та структурно розчленовується в межах різних культурних і мовних спільнот. Концептуальна картина світу, будучи більш абстрактною та універсальною, слугує спільною когнітивною базою для осмислення дійсності, особливо серед груп індивідів, які мають подібний рівень знань і досвіду. Вона містить загальні уявлення про природу, соціальні явища, культуру та систему цінностей, що формують універсальні когнітивні моделі сприйняття світу. Мова, у свою чергу, виконує роль інструмента конкретизації та репрезентації цих знань у межах конкретної національної спільноти. Вона відображає не лише загальні уявлення про світ, спільні для

певних культурних груп, а й унікальні способи сприйняття, оцінки та інтерпретації реальності, притаманні конкретному народу. Мовна картина світу формується під впливом історичного досвіду, традицій, соціальної практики та специфіки культурного середовища, що надає кожній мові свою індивідуальність у способах опису і структурування дійсності [51].

Таким чином, особливість мовної картини світу полягає в її здатності поєднувати універсальні когнітивні моделі та унікальні культурні особливості, забезпечуючи цілісне, але водночас диференційоване представлення світу. У центрі цієї системи перебуває людина як суб'єкт пізнання, яка конструює мовні засоби для фіксації, передачі та інтерпретації знань про навколишню дійсність. Мова виступає не лише каналом комунікації, а й ключовим механізмом структурування досвіду, організації понять і передачі культурних цінностей іншим членам спільноти, а також засобом саморефлексії та осмислення світу самим індивідом.

Отже, концептуальна картина світу не обмежується лише сукупністю понять, які описують різні аспекти дійсності; вона також включає систему значень і смислових зв'язків, які ці поняття реалізують і передають через мову. Концепт «театр» у цьому контексті виступає як складова частина концептуальної картини світу, оскільки він відображає не тільки уявлення про мистецтво вистави, але й соціальні, історичні та естетичні аспекти, пов'язані з театральною діяльністю, сприйняттям глядача та культурними нормами. Мовна картина світу, у свою чергу, формує конкретне втілення цих знань у мові, надаючи їм індивідуально-культурного забарвлення. Вона є системою взаємопов'язаних мовних одиниць лексики, фразеологізмів, термінів, граматичних та стилістичних структур, які забезпечують репрезентацію як зовнішньої дійсності, так і внутрішнього когнітивного та емоційного досвіду людини. У випадку концепту «театр» мовна картина світу включає слова і вирази, що позначають жанри вистав, театральні ролі, естетичні оцінки, фразеологізми, пов'язані з театром, а також конотації, які передають культурні та історичні особливості конкретної спільноти.

Важливо зазначити, що мовна картина світу еволюціонує разом із розвитком суспільства, культури та мистецтва. Протягом останніх тисячоліть у вираженні театрального концепту у мові спостерігаються суттєві зміни, що відображають історичний розвиток театру, трансформації культурних цінностей, художніх форм і соціальних практик. Мовна картина світу для концепту «театр» виступає не лише інструментом комунікації, а й засобом організації досвіду, передачі культурних уявлень, символів і традицій, які закріплюються у свідомості носіїв мови та впливають на сприйняття і інтерпретацію театрального явища [42].

Отже, дослідження концептів у мові та культурі дозволяє глибше зрозуміти їхнє значення та взаємозв'язок із світоглядом, соціальними практиками та культурними цінностями. Концепт «театр», як складна когнітивно-культурна одиниця, виступає інтегративним феноменом, що поєднує лінгвістичні, культурні та соціальні ознаки, водночас слугуючи інструментом організації та передачі культурного досвіду. Кожен мовний вислів, пов'язаний із театром, будь то окремі слова, фразеологізми або терміни, репрезентує певні аспекти концепту, відкриваючи специфічні культурні й когнітивні нюанси.

Аналіз лексико-семантичних полів, які включають внутрішньопольові та міжпольові відношення, дає можливість простежити, як різні мовні одиниці структурують та відображають концепт «театр». Таке дослідження дозволяє встановити, які значення та асоціації є центральними для конкретної культури, а які периферійними, а також виявити закономірності у використанні синонімів, антонімів, метафор і конотацій, що формують багатовимірне сприйняття театрального явища. Особливості структури лексико-семантичних полів підкреслюють унікальність національної мовної картини світу, адже вони відображають специфічне бачення світу конкретною мовною спільнотою, її культурні пріоритети та способи оцінки естетичних, соціальних і символічних явищ. У випадку концепту «театр» це означає, що через мову фіксуються культурно значущі аспекти сценічного

мистецтва, історичний досвід театрального розвитку, соціальна роль учасників і глядачів, а також специфічні естетичні оцінки.

Таким чином, інтеграція лексико-семантичного аналізу з вивченням концептуальних полів дозволяє визначити, як мовні особливості впливають на формування концептуальної та мовної картини світу, а також прослідкувати, яким чином культура, історія та соціальні практики моделюють сприйняття та вираження театру у мовленні. Цей підхід сприяє комплексному розумінню того, як концепт «театр» організовує когнітивний досвід носіїв мови та відображає їхнє уявлення про мистецтво і соціальні явища [18].

Мовна картина світу, як конкретизація концептуальної картини світу, формується через асоціативні зв'язки між мовними одиницями та об'єктивними чи культурно-символічними явищами. У випадку концепту «театр», мовна картина світу відображає не лише безпосереднє значення слова, а й весь спектр культурних, соціальних і естетичних асоціацій, що виникають у мовній спільноті навколо цього феномену. Це включає назви театральних жанрів, ролі акторів, фразеологічні вирази, метафори та конотації, які формують уявлення про театральне мистецтво як культурний та соціальний інститут.

У лінгвістичних дослідженнях акцент робиться на виявленні функціональних та структурних особливостей мовних засобів, що реалізують концепт у текстовому або усному контексті. Для театрального концепту це означає аналіз слів-символів (наприклад, «сцена», «декорації», «антреприза»), образних мовних конструкцій, метафоричних та емоційних забарвлень, а також синтаксичних та стилістичних структур, які відображають світогляд автора чи культурну модель сприйняття театру в суспільстві. Через ці елементи відтворюється когнітивний та емоційний досвід, пов'язаний із театром, включаючи естетичні оцінки, моральні та соціальні смисли, а також культурні традиції театрального мистецтва.

Концептуальна картина світу в контексті театру виступає фундаментальною когнітивною основою, через яку люди організують своє сприйняття мистецтва, культурних явищ і соціальних практик. Вона відображає складну взаємодію між мовою, культурою та індивідуальним і колективним досвідом, що допомагає зрозуміти, як суспільство структурує та інтерпретує театральне мистецтво.

Вивчення концептуальної картини світу театру важливе не лише для лінгвістів, які досліджують мовні одиниці та їхні семантичні й когнітивні зв'язки, а й для культурологів, оскільки воно дозволяє простежити, як мова репрезентує культурні цінності, традиції, соціальні норми та естетичні орієнтири, притаманні конкретній національній чи локальній спільноті. Аналіз концепту театру допомагає виявити різні способи вираження світосприйняття та культурного досвіду в мовленні, що є важливим для міжкультурного порозуміння та розвитку культурної компетентності в сучасному глобалізованому світі.

Таким чином, концепт «театр» у межах мовної та концептуальної картин світу виступає ключовим інструментом дослідження взаємодії мови, культури та когнітивного сприйняття, дозволяючи комплексно оцінити, як конкретна спільнота організовує, структурує і передає знання про театральне мистецтво та його соціокультурне значення.

1.3. Термінологія та концепт «театр» у контексті лінгвокультурної картини світу

Театр є комплексним видом мистецтва, у якому художня реальність створюється через інтеграцію різноманітних художніх засобів — дії акторів, сценографії, музики, світла, костюмів та пластичних виразів тіла. Він поєднує в собі естетичну форму та соціокультурний зміст, ставлячи перед

глядачем завдання не лише спостерігати, а й переживати, рефлексувати та інтерпретувати представлені події. У театрі художній образ виникає внаслідок взаємодії декількох елементів: драматургічного тексту, сценічної режисури, акторської майстерності та сценічного простору. Така взаємодія дозволяє передавати складні емоційні, психологічні та соціальні сенси, що є характерними для конкретної культурної чи історичної спільноти [8].

Історично театр зародився у різних культурах як форма ритуального та обрядового мистецтва. У його ранніх формах спостерігалася тісна взаємодія з релігійними, магічними та соціальними практиками, де сценічна дія виконувала функції комунікації із божественними силами або суспільством. Згодом театр трансформувався, ставши автономною художньою формою, що відображає внутрішній світ людини, конфлікти, моральні дилеми та суспільні процеси. Театральне мистецтво існує у постійному діалозі з іншими видами мистецтва музикою, танцем, візуальними мистецтвами, що дозволяє йому багатовимірно виражати художню ідею. У сучасному контексті театр продовжує розвиватися, експериментуючи з формою, простором та технологіями, залишаючись водночас засобом культурного самовираження та соціальної рефлексії. Театр виступає унікальною формою мистецтва, яка через синтез сценічних, тілесних та візуальних засобів передає глядачу комплексний художній, культурний та психологічний досвід.

Дослідники у сфері когнітивної лінгвістики відзначають, що питання співвідношення когнітивних та мовних структур має ключове значення для розуміння фундаментальної категорії цієї дисципліни — концепту. Концепт виступає когнітивною одиницею, яка відображає узагальнені знання людини про світ, структурує досвід та забезпечує засоби пізнання й інтерпретації дійсності. Його походження пов'язане з філософією та логікою, де він розглядався як базова одиниця мислення, здатна фіксувати сутнісні характеристики явищ та процесів.

У сучасних дослідженнях концепт переживає фазу активної переоцінки та актуалізації, зокрема у контексті вивчення культурних та соціальних явищ. Одним із прикладів таких досліджень є аналіз концепту «театр». Концепт театру розкриває специфічне сприйняття та структурування культурного досвіду людини, пов'язаного зі сценічним мистецтвом. Він включає знання про форми сценічної діяльності, функції театру у суспільстві, взаємодію акторів і глядачів, а також естетичні, соціальні та психологічні аспекти театрального досвіду.

Таким чином, концепт театру виступає когнітивною моделлю, яка дозволяє осмислювати не лише зовнішні атрибути театру (будівлі, постановки, костюми), а й глибинні культурні та соціальні смисли, що закодовані в традиціях і практиках театрального мистецтва. Вивчення цього концепту дозволяє дослідникам простежити, яким чином знання про театр структурується в людській свідомості, як відбувається його вербалізація у мові та які культурні, історичні та психологічні чинники формують сприйняття цього феномену [47].

Різні визначення концепту «театр» обумовлені тим, що концепт характеризується складною багатовимірною структурою, яка виходить за межі чисто когнітивного чи семантичного аналізу. Окрім власне понятійної основи, концепт включає соціо-культурний і психоемоційний компоненти, які не завжди усвідомлюються носіями мови у формі конкретного знання, а швидше переживаються ними як емоційні, асоціативні чи ціннісні відгуки. У випадку концепту театру ця складова проявляється через культурні уявлення про театральне мистецтво, типові асоціації з виставами, образи акторів, сценічні традиції, естетичні оцінки та національні конотації, характерні для певної етнокультурної спільноти.

Важливо підкреслити, що концепт театру не тотожний значенню слова «театр» у мові. Якщо значення слова фіксується у системі лексичних і граматичних відношень, то концепт існує у ширшій когнітивній та соціокультурній мережі зв'язків: він репрезентує знання, досвід і уявлення

людини про сценічне мистецтво, його функції, символіку та соціальне значення. Концепт театру формується як наслідок мовного та культурного досвіду індивіда і групи, включає знання та переживання, набуті у процесі взаємодії з театром як соціальним і культурним явищем, та організовується у свідомості носія мови як когнітивна модель, що полегшує сприйняття та комунікацію. Залежно від носіїв і контексту, концепт театру може існувати на різних рівнях когнітивної організації. Він проявляється в індивідуальному досвіді конкретної людини, в мікрогрупових уявленнях (наприклад, серед акторів, режисерів чи театральних шанувальників), макрогрупових моделях (культурні спільноти, міста, регіони), національних концептосферах та навіть на рівні цивілізаційних або загальнолюдських уявлень про сценічне мистецтво. Кожен із цих рівнів формує можливості для «дофантазування» або реконструкції смислів: людина, спираючись на власний досвід, культурні асоціації та соціальні норми, здатна додавати нові значення, інтерпретувати виставу або сценічний образ у конкретному культурному контексті. Таким чином, концепт театру виступає когнітивною і культурною категорією, яка поєднує в собі:

1. Понятійну основу - знання про функції театру, його жанри, форми та засоби вираження;
2. Соціо-культурну - компоненту національні та етнічні традиції, історичні практики, суспільні уявлення про сценічне мистецтво;
3. Психоемоційну складову - емоції, асоціації, оцінки та естетичні реакції на театральний досвід.

Багатовимірний характер концепту театру робить його ключовим об'єктом для досліджень у когнітивній лінгвістиці, культурології та театрознавстві, оскільки він дозволяє аналізувати не лише мовне позначення явища, а й глибокі когнітивні й культурні механізми його сприйняття та інтерпретації [43].

У межах когнітивної лінгвістики предметом особливої уваги є ті концепти, які відіграють ключову роль у формуванні загальної

концептуальної системи свідомості, тобто ті, що організують структуру концептуального простору і виступають своєрідними «головними рубриками» його побудови. До таких фундаментальних категорій традиційно належать простір, час, життя, смерть, свобода, знання, істина та інші. У випадку концепту театру можна говорити про його подібну організаційну роль у культурній і когнітивній картині світу, де він виступає категорією, що структурує знання, уявлення та емоційний досвід, пов'язаний із сценічним мистецтвом, соціальною взаємодією в рамках вистави, символікою та традиціями театральної практики. Вираження концепту театру охоплює всю сукупність мовних і немовних засобів, які прямо або побічно уточнюють і розкривають його зміст. Це можуть бути словесні визначення та описи вистав, назви жанрів, терміни театральної техніки, а також невербальні засоби, такі як образи, символи, сценічні жести, костюми, світлове й музичне оформлення. Головна особливість концепту полягає в його «заступницькій» функції: він слугує когнітивним попередником значення слова у свідомості носія мови, виступає як узагальнене поняття, яке об'єднує множину явищ одного типу у цьому випадку різноманітні прояви театру як культурного і соціального феномену.

З огляду на це, концепти можна розглядати як первинні культурні утворення, які відображають об'єктивний зміст слів і охоплюють різні сфери людського буття. Концепт театру включає:

1. Понятійну сферу знання про структуру театального процесу, жанри, форми вистав, роль акторів і глядачів;
2. Образну сферу символіку, естетичні оцінки, культурні асоціації, емоційні та художні переживання;
3. Діяльнісну сферу практичний досвід взаємодії з театром, участь у постановках, відвідування вистав, сприйняття сценічної дії.

За способом мовної репрезентації концепти театру проявляються через різні рівні мовної системи:

1. Лексичний та фразеологічний рівень терміни, назви жанрів, стійкі вирази («театральна постановка», «роль актора», «сцена конфлікту»);

2. Граматичний рівень синтаксичні конструкції та модальні форми, які дозволяють висловлювати ставлення до театального досвіду, оцінки, можливості та припущення;

3. Немовна репрезентація образи, символи, пантомімічні та сценічні засоби, які інтегруються у когнітивну модель театру.

Таким чином, концепт театру виступає складним когнітивно-культурним утворенням, яке не лише організовує знання та уявлення про театр, а й забезпечує ефективну комунікацію, творче осмислення та переживання сценічного мистецтва, інтегруючи його у систему культурних і соціальних практик [42].

Науковці в когнітивній лінгвістиці розглядають концепт як складне мисленнєве утворення, що виконує функцію когнітивного узагальнення. Концепт дозволяє людині оперувати у свідомості невизначеною множиною явищ або предметів одного типу, замінюючи цілісну інформацію про них умовною когнітивною моделлю. У випадку концепту театру це означає, що він виступає абстрактним представником усіх можливих проявів театального мистецтва: різних жанрів, постановок, акторських ролей, сценічних дій та соціальних функцій театру.

Концепт театру не обмежується простим описом зовнішніх характеристик явища; він може репрезентувати різні аспекти досвіду, пов'язаного з театром, включаючи естетичні, символічні, соціальні та емоційні сторони. Він виступає як когнітивний «алгебраїчний вираз», за допомогою якого людина оперує у мисленні, спрощуючи складну реальність театру до тих структур, які можна ефективно сприймати, аналізувати та передавати мовними чи немовними засобами.

Важливо, що концепт театру інтерпретується носієм унікально, залежно від його особистого досвіду, рівня освіти, культурного та соціального середовища, професійної діяльності, віку та інших чинників.

Для однієї людини концепт театру може бути пов'язаний переважно з естетичними переживаннями та художньою насолодою, для іншої із знанням історії театру, театральною критикою чи практичним акторським досвідом. У такому сенсі концепт театру є динамічним, багатоплановим утворенням, що охоплює як конкретні відомості про сценічні явища, так і емоційно-ціннісні оцінки, що супроводжують їхнє сприйняття. Таким чином, концепт театру функціонує як когнітивна структура, що замінює множину конкретних явищ однією узагальненою моделлю, дозволяючи людині ефективно оперувати знаннями, переживаннями та уявленнями про театр у процесі мислення, мовлення та культурної практики [32].

Формування концепту театру тісно пов'язане із засвоєнням мовного значення слова «театр» одночасно з процесами соціалізації особистості та освоєнням нею свого культурного простору. Саме взаємодія когнітивних, соціальних і культурних чинників сприяє виникненню концепту як когнітивної та культурної категорії. З одного боку, концепт театру розглядається як ментальна сутність, що відображає структури знання, накопичені людиною у процесі досвіду та сприйняття світу. З іншого боку, він інтегрується у широку систему культурного тла конкретної спільноти, включаючи її традиції, соціальні норми, естетичні і моральні цінності, історичні практики театального мистецтва та колективні уявлення про сценічний досвід. Особливу роль у цьому процесі відіграє когнітивна пам'ять слова, яка є одним із компонентів семантики мовного знака. Вона включає смислові характеристики слова, його функціональне призначення, а також систему духовних і культурних цінностей, закладених у ньому носіями мови. У випадку концепту театру це означає, що в ньому відображається інформація про те, як мовна спільнота засвоїла лексичну одиницю «театр», які аспекти театального явища були відображені в мовному знаку, та яким чином культура конкретного народу наповнила його додатковими значеннями, асоціаціями та конотаціями.

Важливо, що концепт театру, як і інші концепти, може варіюватися залежно від національно-культурного контексту, соціальних груп, територіальних варіантів мови або індивідуального досвіду носія. Один і той самий концепт у різних культурах може мати різне наповнення: наприклад, в одній культурі театральна практика асоціюється передусім із класичною драмою та традиційною сценою, тоді як в іншій із сучасними експериментальними формами, перформансом або інтерактивним театром. Аналіз таких варіантів дозволяє виявити відмінності як у семантичному та когнітивному наповненні концепту, так і в його мовній репрезентації у лексичній системі, фразеології та навіть у граматичних конструкціях, що відображають ставлення мовної спільноти до театального явища. Концепт театру є багатоплановим утворенням, що поєднує когнітивні, соціокультурні та мовні компоненти, відображає індивідуальний і колективний досвід сприйняття сценічного мистецтва та слугує ключовою одиницею для порівняльних когнітивно-культурних досліджень [42].

Лінгвокультурологія як сучасна філологічна дисципліна досліджує не лише мовні одиниці, а й ті культурні цінності, знання та уявлення, які вони відображають у свідомості носіїв мови. Вона вивчає живі комунікативні процеси, пов'язані з породженням і сприйняттям мовлення, досвід мовної особистості та національний менталітет, а також забезпечує системний опис мовної картини світу, що включає сукупність культурно значущих явищ і понять. Крім того, лінгвокультурологія сприяє реалізації освітніх, виховних та інтелектуальних завдань навчання, оскільки дозволяє усвідомити, як мовна картина світу поєднує когнітивний, соціокультурний та емоційно-ціннісний досвід людини.

Концепт театру, як і будь-який культурний концепт, має складну багатовимірну структуру, що включає образний і понятійний компоненти. Образний компонент концепту театру тісно пов'язаний із перцептивною і когнітивною сторонами психолінгвістичного феномена: він репрезентує сенсорні та емоційні враження людини від театального явища. Це можуть

бути візуальні образи сцени, акторських костюмів, декорацій; слухові враження від музики, реплік акторів, шумових ефектів; тактильні уявлення про сценічний простір; а також нюхові чи смакові асоціації, які виникають у контексті театрального досвіду. Такий предметно-образний складник концепту формує цілісний «слід» у пам'яті, що узагальнює сприйняття конкретного явища та створює основу для психолінгвістичної репрезентації театру. У термінах когнітивної лінгвістики він відповідає семантичним прототипам театральних явищ, тобто найбільш типовим і впізнаваним їхнім характеристикам.

Понятійний компонент концепту театру пов'язаний із мовним вираженням цього явища. Він відображає систему знань про театр, включає інформацію про його жанри, структуру постановки, функції акторів і глядачів, історико-культурні традиції та символіку. Ця частина концепту дозволяє формулювати думки, описувати досвід, передавати знання про театр у мовленні та письмі, а також інтегрувати його в систему культурних уявлень певної національної спільноти.

Ціннісний підхід до вивчення концепту театру враховує можливість афективного, емоційного сприйняття сценічного мистецтва. Концепт театру не обмежується суто когнітивними або семантичними характеристиками; він включає емоційні оцінки, культурні конотації, символічні смисли та соціальні функції, які театр виконує у суспільстві. Таким чином, концепт театру є багат шаровим явищем, що об'єднує перцептивний досвід, когнітивну організацію знань та культурно-ціннісні уявлення, забезпечуючи цілісне сприйняття та осмислення театрального явища як у мові, так і в культурі загалом [57].

Лінгокультурний аспект концепту є ключовим у його розумінні як складової частини мовної картини світу, адже саме він забезпечує зв'язок між мовними одиницями та культурними уявленнями спільноти. Концепт, на відміну від чисто лінгвістичного значення слова, є більш придатною та інформативною одиницею аналізу у лінгвокультурології, оскільки завжди

включає культурне тло та культурологічне підґрунтя. Це підґрунтя надзвичайно складно відокремити від семантичної структури слова або дати йому точну назву виключно лінгвістичними термінами.

У випадку концепту театру така позиція особливо актуальна: він не обмежується значенням слова «театр» у мові, а охоплює культурні, соціальні та психологічні уявлення, цінності та символіку, пов'язані зі сценічним мистецтвом у певному суспільстві. Результати сучасних досліджень підтверджують комплексну природу концепту театру, який включає кілька взаємопов'язаних складників:

1. Лінгвістичний складник - безпосередньо пов'язаний із семантикою мовного знака «театр», його лексичними й фразеологічними реалізаціями у мові.

2. Когнітивний складник - являє собою «квант» пізнання театрального явища, одиницю ментального лексикону, відображену у психіці людини; він організує знання про жанри, структуру вистав, ролі акторів, соціальну функцію театру та естетичний досвід.

3. Лінгвокультурологічний складник - включає понятійні, образні та ціннісні елементи, які формуються під впливом конкретної культурної традиції. Образна складова відображає сенсорні уявлення (зорові, слухові, тактильні, нюхові й смакові образи), а ціннісний аспект концепту театру пов'язаний із культурними нормами, оцінками та символічними значеннями театру в суспільстві.

4. Психологічний складник - включає індивідуальні переживання, емоції та асоціації, пов'язані з театральним досвідом конкретної людини.

Ціннісний аспект концепту театру має визначальне значення для його формування, оскільки саме через нього концепт локалізується та інтегрується у загальну систему культури й культурних цінностей певної національної спільноти. Іншими словами, концепт театру не лише структурує знання про сценічне мистецтво, а й забарвлюється культурними, моральними та естетичними оцінками, характерними для конкретного

соціуму. Це робить його багатшаровим утворенням, яке поєднує когнітивну, мовну, соціокультурну та психологічну перспективи, забезпечуючи цілісне сприйняття театру як культурного феномену [27].

Науковці визначають концепт як ментальну одиницю, елемент свідомості, що виконує роль посередника між культурою та мовою. У контексті концепту театру це означає, що культурна інформація про театральне мистецтво надходить у свідомість індивіда, де вона проходить процес фільтрації, організації та систематизації, перетворюючись на когнітивно-культурну структуру власне концепт театру. Саме через цей механізм свідомість визначає, які мовні й немовні засоби найадекватніше передають інформацію про театр у конкретній комунікативній ситуації для досягнення певної цілі: опису вистави, передачі емоційного враження, пояснення жанрових або символічних особливостей сцени. Концепт театру як культурне явище можна розглядати як усний або письмовий репрезентант типової театральної ситуації, який включає первісні прояви культурних практик і традицій, що відображені в мові та символічно закріплені у словах, термінах і фразеологічних одиницях. Такий концепт охоплює різні сфери буття людини: естетичну, соціальну, емоційну та когнітивну [40, с. 220].

У цілому набір концептів театру формується як сукупність текстових і зображувальних проявів: словесних описів вистав, назв жанрів, характеристик акторських ролей, сценічних подій, а також невербальних засобів символів, сценічних образів, костюмів, декорацій, музики, жестів і пантоміми. Водночас концепт театру не зводиться лише до конкретного зображення або підпису до нього: він є багатшаровим утворенням, яке інтегрує в собі когнітивні, культурні, емоційні та соціальні аспекти театального явища. Таким чином, концепт театру виступає своєрідною когнітивно-культурною моделлю, яка дозволяє людині сприймати, осмислювати та відтворювати у мові культурний досвід театального

мистецтва, поєднуючи знання, уявлення, емоційні оцінки та культурні смисли в єдину когнітивну структуру.

Сам факт наявності слова на позначення якого-небудь концепту вказує на те, що предмет або явище людина зауважує й мають для неї певну цінність, яка завжди соціальна, і тому мовні одиниці, що виражають концепти, неодмінно мають містити в собі соціальний компонент. Оскільки одним із фундаментальних властивостей культури є її інтегративність, тенденції елементів якої реалізується в утворенні узгодженого й нерозривного цілого, то є всі підстави висловлювати думку про наявність систем зв'язків між усіма концептами, які експліцитно й імпліцитно, офіційно й неофіційно функціонують у певній культурі. Окрім ціннісного складника, у структуру культурного концепту входять понятійний та образний елементи. Понятійний елемент формується наявною інформацією про реальний або уявлюваний об'єкт, що слугує основою для утворення концепту. Поняття є цілісною сукупністю суджень, у яких що-небудь стверджується про відмінні ознаки досліджуваного об'єкта і ядром якого виступають судження про найбільш загальні й водночас суттєві ознаки певного об'єкта. Це своєрідний підсумок пізнання предмета або явища, на який завжди реагують носії культури. Образний компонент концепту міститься в словах чи висловах, які вжиті в переносному значенні, вирізняються своєю силою, яскравістю, барвистістю тощо. До них належать метафори, метонімії, епітети та інші тропи. Викладене вище дає підставу для твердження про те, що культурний концепт – це сукупність усіх смислів і понять, які виникають під час озвучення й осмислення певної мовної одиниці у свідомості людини, а також системою уявлень, образів та асоціацій, що виникають унаслідок свідомого чи несвідомого сприйняття й асоціювання. Саме в цьому концепті зосереджений багатовіковий досвід, ступінь і характер розвитку магістральних цивілізаційних процесів загалом та особливостей кожного народу, що синтезується й фільтрується в тезаурусі мовної особистості, зокрема [64, с. 220].

Концепт як лінгвістичне явище проявляється у вигляді сутності, що репрезентує асоціативне поле імені, хоча й не прирівнюється до нього. Інакше кажучи, концепт – парадигматична модель імені, що містить його логічну й сублогічну структури, які виводяться і з вільного сполучення імені, і зв'язаного, тобто з синтагматичних зв'язків, зафіксованих у тексті. Обсяг концепту охоплює зміст наївного поняття, проте не вичерпується лише ним, оскільки охоплює всю безліч практичних елементів імені, що проявляються в різних словосполученнях. Концепт – породження мовної одиниці в певному обсязі її змісту, уключно з конотацією й конкретно-чуттєвими асоціаціями. Він містить не тільки поняття про класи предметів і явищ довкілля, а й асоціативне соціокультурне уявлення про них в узагальненому вигляді. Хоча концепт виражається мовою й закріплений за окремими її одиницями, проте він не прирівнюється до них. Зміст концепту – це результат реконструйованого розуміння слів, контекстів і текстів, у яких сформоване узагальнене уявлення про певний факт свідомості, а також зароджуються всі ті складники, які сукупно входять у розуміння терміна «концепт». До них належать:

1) концепт – це нероздільне поєднання елементів свідомості, дійсності й мовного знака;

2) концепт – це те, що об'єднує людей за допомогою мовних знаків на різних етапах їхнього історичного розвитку й проявляється в ставленні до дійсності та способів взаємодії з нею;

3) концепт – це водночас реальна й віртуальна сутність, обидві грані якої характеризуються і загальноприйнятою, і специфічною національно-культурною детермінованістю мовними знаками [64, с. 220].

У сучасних когнітивних дослідженнях значне місце займає лінгвістичний підхід до вивчення концептів, який розглядає їх як інформаційно цілісні структури, закріплені у колективній національній свідомості. У цьому підході концепт виступає як когнітивно-культурна одиниця, що інтегрує знання, уявлення та культурні цінності. У разі

концепту театру ядром виступає чуттєво-наочний образ, що формується на основі особистого досвіду сприйняття театральних явищ — сцен, акторських ролей, музики, костюмів, рухів на сцені. Це ядро є гранично конкретним і виконує функцію когнітивного кодування, тобто слугує основою для організації та запам'ятовування знань і вражень про театр.

Образ театру, що лежить в основі концепту, можна виявити за допомогою психолінгвістичних методів: наприклад, через експерименти на асоціативний ряд, запам'ятовування або словесне описання сценічних явищ. Якщо реакції на цей образ повторюються регулярно, вони свідчать про усталеність когнітивних зв'язків, які формують структуру концепту.

Навколо ядра формуються базові пласти, у яких ознаки концепту розташовані за ступенем абстракції від найбільш конкретних і сенсорних до більш узагальнених і символічних. У разі концепту театру до базових пластів можна віднести такі елементи, як жанри вистав, функції акторів і глядачів, сюжетні конфлікти, символіку сценічних елементів та культурні традиції театру. Хоча кількість і зміст цих пластів може варіювати залежно від індивідуального досвіду кожного носія мови, вони все ж містять загальнонаціональні ознаки, що забезпечують взаєморозуміння у комунікації про театр.

На периферії концепту розташоване інтерпретаційне поле, яке охоплює оцінки, судження та різні тлумачення ознак концепту носіями однієї мови. У випадку театру це може проявлятися через використання прислів'їв, афоризмів, крилатих висловів, метафор, а також інших мовних способів передачі культурного та емоційного досвіду театального мистецтва. Периферійне поле дозволяє враховувати варіативність інтерпретацій концепту залежно від особистісного досвіду, освіти, професійного або культурного контексту.

Сучасні дослідники підкреслюють, що структура концепту відрізняється від структури поняття. На відміну від поняття, яке передає узагальнене знання про явище, концепт є багатовимірним утворенням, що

інтегрує когнітивний, культурний, емоційний та соціальний досвід, забезпечуючи глибше розуміння і функціонування концепту в мові та спілкуванні. У випадку театру це означає, що концепт дозволяє поєднати конкретний сценічний досвід з культурними значеннями та колективним уявленням про мистецтво, перетворюючи сприйняття вистави на когнітивно-культурний феномен [64, с. 220].

У мовному прояві когнітивним сегментам або пластам концепту відповідають семеми – мінімальні одиниці смислу, які відображають окремі концептуальні ознаки. Кожен пласт або сегмент концепту містить дискретні елементи, які впорядковуються за системою класифікаторів. До таких класифікаторів належать, наприклад, форма, функція, розмір, матеріал, жанрова специфіка, соціальна роль та інші характеристики театрального явища. У мовному вимірі концептуальним ознакам відповідають саме семеми, тоді як когнітивним класифікаторам – змістові ознаки, які дозволяють деталізувати і конкретизувати значення. Наприклад, для концепту театру ознака «стать персонажа» може конкретизуватися семою «жіночий» або «чоловічий», що дозволяє більш точно відтворити когнітивний образ сценічного явища.

Крім ядра, концепт театру включає значну інтерпретаційну периферію – сукупність слабоструктурованих предикацій, що відображають інтерпретацію окремих концептуальних ознак та їхніх комбінацій у вигляді тверджень, суджень, правил або настанов, властивих певній культурі. Периферійне поле концепту охоплює, зокрема, оцінки театральних жанрів, символіку сценічних образів, естетичні та моральні судження, афоризми, крилаті вирази та культурно обумовлені стереотипи, що впливають на сприйняття театру в конкретному суспільстві.

Ядро концепту, на відміну від периферії, є базовим пластом, що містить кодувальний образ театру та когнітивні пласти й сегменти разом із когнітивними ознаками, які їх породжують. Периферійне поле формує зовнішню оболонку концепту, що забезпечує його культурну локалізацію та

варіативність інтерпретацій. У процесі дослідження важливо чітко диференціювати ядро та периферію концепту, оскільки вони мають різний статус у структурі свідомості та різні функції у процесах мислення: ядро забезпечує когнітивну стабільність концепту, тоді як периферія відображає його динамічну культурну адаптацію.

Таким чином, концепт театру є багаторівневим когнітивно-культурним утворенням, яке поєднує чуттєво-наочний образ (ядро), когнітивні класифікаційні ознаки та культурно обумовлену інтерпретаційну периферію, забезпечуючи цілісне сприйняття театрального явища у мові та культурі. Послідовність аналізу ядра концепту театру у когнітивній лінгвістиці може включати такі кроки:

1. Визначення концепту, який входить у сферу наукового дослідження – у даному випадку це концепт театру та його основні прояви.
2. Виявлення ключових мовних репрезентантів концепту у мові. Це основні лексеми та фразеологічні одиниці, які найчастіше маніфестують концепт театру у мовленні, письмі або усному спілкуванні.

У науковому аналізі для опису мовних проявів концепту театру використовують такі терміни:

- ключові слова-репрезентанти – мовні одиниці, що безпосередньо позначають концептуальні ознаки театру;
- базові лексеми-репрезентанти – слова, які формують ядро когнітивного образу театру;
- одиниці базової вербалізації концепту – лексеми або словосполучення, що регулярно використовуються для передачі значень концепту у мовленні;
- базові мовні репрезентації концепту – сукупність мовних одиниць, що стабільно відтворюють концепт у конкретній культурі та комунікативному контексті [3].

Сучасні підходи до наукового та системного визначення таких ключових категорій, як «поняття» та «концепт», а також розроблені

методики аналізу структури концепту, дозволяють всебічно виявити та описати суттєві властивості предметів, явищ і подій, що становлять досвід людини. У контексті театру це означає, що концепт театру включає ядрові характеристики ті властивості, які є найбільш значущими та визначальними для розуміння театрального явища: сценічний образ, жанр вистави, акторські ролі, сюжет, символіку та естетичні категорії. Ці ядрові ознаки формують когнітивну основу концепту і слугують стабільними орієнтирами для пізнання і вербалізації театрального досвіду.

Разом із тим концепт завжди має периферійну складову, що складається з когнітивних пластів, які характеризуються певною непостійністю, рухливістю та дифузністю. У випадку концепту театру периферія включає інтерпретаційне поле, де відбуваються різні культурні, соціальні та емоційні відтінки сприйняття театрального явища: оцінки глядачів, афористичні та крилаті вислови про театр, варіанти трактування символіки, традиційні уявлення про жанри, сцени та ролі. Периферія забезпечує культурну локалізацію концепту, відображає його динамічну змінність у спілкуванні та різноманітність індивідуальних когнітивних реакцій. Таким чином, будь-яке лінгвокогнітивне дослідження концепту театру передбачає комплексний опис як ядра, так і периферії, що дозволяє не лише встановити ключові характеристики театрального явища, а й зафіксувати культурно обумовлені способи його інтерпретації у мові та комунікації.

Наведені схеми структурних розмежувань у лінгвокогнітивному аналізі концепту можуть бути ефективно застосовані у подальших когнітивних і лінгвокультурологічних дослідженнях для аналізу театрального явища у різних мовах і культурних традиціях. Це відкриває можливості для порівняльного вивчення концепту театру в різних національних контекстах, виявлення як універсальних, так і локальних його властивостей, а також для дослідження взаємодії когнітивної та культурної складових у сприйнятті театру [60, с. 220].

Театр – це не просто форма мистецтва, а складна культурна та соціальна практика, яка концентрує в собі досвід людства, відображає його емоційні, соціальні та філософські запити. Він існує на перетині різних дисциплін: літератури, музики, хореографії, візуального мистецтва та технологій, створюючи унікальну синтезовану реальність. У цьому сенсі театр можна розглядати як простір, де матеріальне і нематеріальне, конкретне і символічне, індивідуальне і колективне взаємодіють у постійному діалозі.

Концепт «театр про театр» дозволяє розкрити саму природу цього мистецтва: його механізми, структуру, правила та кодекси, водночас ставлячи під сумнів стереотипи про форму і зміст. Такий театр працює як метапростір, у якому сцена стає місцем рефлексії над самим собою, над роллю глядача і актора, над процесом творення сенсів. Він не обмежується репрезентацією сюжету, а досліджує природу театральності, акцентуючи увагу на акті сприйняття та взаємодії, на динаміці між матеріальним тілом і символічним змістом.

Театр виступає середовищем, де культурні, соціальні та психологічні коди проявляються через простір, звук, світло, рух та слово. Він дозволяє поставити під сумнів звичні форми комунікації і відкриває нові горизонти розуміння людської творчості. У концепції «театр про театр» сам процес постановки, взаємодія актора з глядачем, і навіть сам факт існування сцени стають предметом дослідження, перетворюючи театральний досвід на засіб критичного осмислення культури та мистецтва.

Таким чином, театр у цьому контексті постає не лише як художня форма, а як інструмент пізнання, простір для аналізу людської природи, соціальних структур і культурних сенсів. Він перетворює акт спостереження та участі у процес творення знання, наочно демонструючи, що мистецтво і життя перебувають у постійному взаємопроникненні [79].

Дослідження лінгвокультурного терміну «театр» та його концепту у мовних і наукових картинах світу дозволяє виявити важливі взаємозв'язки

між мовою, культурою та специфікою сприйняття соціальної дійсності. Театр як феномен культури виступає не лише як форма мистецького вираження, але й як складний соціокультурний інститут, який відображає історичні, естетичні та ціннісні орієнтири конкретного суспільства. У цьому сенсі слово «театр» набуває багаторівневого значення: воно не обмежується лише позначенням фізичного простору або вистави, а включає в себе концептуальні уявлення про роль мистецтва, взаємодію глядача та актора, а також культурно обумовлені способи інтерпретації подій і емоцій.

Мовна картина світу конкретної культури збагачує наше розуміння театру через специфічні лексичні та фразеологічні одиниці, метафори та семантичні поля, які передають унікальні культурні сенси. Так, у різних мовах і культурах поняття театру може містити акценти на ритуальності, святковості, соціальному критицизмі або психологічній глибині персонажів, що демонструє різноманітність світоглядів та способів осмислення дійсності. Ці культурні нюанси впливають на мовну експресію, тобто на те, як народ описує, оцінює та сприймає театральне мистецтво у повсякденному та академічному мовленні.

Лінгвокультурний аналіз терміну «театр» також підкреслює важливість врахування національних та історичних особливостей під час дослідження мовних концептів. Різниця у семантичних структурах та образних виразах, пов'язаних із театром, демонструє багатошаровість культурних кодів та стереотипів, які закладені у мові. Усвідомлення цих особливостей дозволяє не лише глибше пізнати феномен театру як мистецтва і соціального явища, але й розвивати міжкультурну комунікацію, сприяючи розумінню та прийняттю культурної різноманітності.

Таким чином, дослідження лінгвокультурного концепту «театр» сприяє формуванню комплексного бачення мистецтва у світовому культурному контексті. Воно демонструє, що мова і культура нерозривно пов'язані, а вивчення мовних картин світу відкриває глибокі шари сенсу, що стоять за художнім вираженням та соціальною функцією театру. Це, у свою

чергу, дозволяє більш цілеспрямовано розвивати культурну компетентність, мистецьку освіту та міжкультурну комунікацію, розкриваючи багатство й різноманітність людського досвіду через призму театрального мистецтва.

Висновки до розділу 1

Теоретико-методичні підходи до дослідження лінгвокультурних концептів охоплюють широкий спектр аспектів, що дозволяють глибоко аналізувати взаємодію мови та культури, а також вплив культурного середовища на когнітивні процеси носіїв мови. У контексті концепту «театр» це дослідження набуває особливої значущості, оскільки театр як соціально-культурний і мистецький феномен включає не лише семантичне значення слова, а й комплекс уявлень, знань, асоціацій та культурних сенсів, пов'язаних із конкретною мовною спільнотою.

Термін «театр» у мовній картині світу конкретної культури не обмежується фізичним простором або видовищем; він відображає систему цінностей, культурні ідеали, соціальні норми та естетичні стандарти, що закладені у традиції певного народу. Аналіз концепту «театр» дозволяє виявити, як мовні засоби передають уявлення про роль мистецтва у житті суспільства, способи взаємодії актора та глядача, а також символічне навантаження театрального дійства у різних культурах. У цьому сенсі лінгвокультурний концепт виступає як місток між мовою та культурою, відкриваючи розуміння того, як суспільство сприймає і категоризує художній досвід.

Методологічно дослідження лінгвокультурних концептів включає в себе вивчення семантичної структури терміну, його когнітивних і асоціативних компонентів, системи синонімів, метафоричних і фразеологічних виразів, що відображають культурні особливості. Для

концепту «театр» це означає аналіз таких аспектів, як історично-культурні форми театрального мистецтва, жанрове різноманіття, соціальні та емоційні функції вистави, а також способи вираження цих понять у мовленні. Подібний підхід дозволяє не лише простежити мовні відмінності у сприйнятті театру у різних культурах, а й розкрити когнітивні картини світу, закодовані у мовних структурах.

У нашому дослідженні ми опираємося на трактування «концепт» як комплексу уявлень, знань, асоціацій і культурних сенсів, що супроводжують конкретне слово в мові та культурі. Вивчення концепту «театр» у лінгвокультурному аспекті сприяє більш глибокому розумінню того, як культура впливає на мову та способи осмислення світу. Воно дозволяє розкрити унікальні риси кожної національної культури, її ціннісні орієнтири та світоглядні моделі, що відображаються у мовних формах і способах вираження культурного досвіду.

Таким чином, дослідження лінгвокультурного концепту «театр» має багатомірне значення: воно збагачує наше розуміння взаємозв'язку мови і культури й сприяє розвитку методології лінгвістики та культурології, поглиблює когнітивну та культурну компетентність дослідників і практиків. Вивчення концептуальних, семантичних та асоціативних характеристик терміну «театр» є важливим як для наукового співтовариства, так і для всіх, хто прагне зрозуміти взаємодію мови, культури та мистецького досвіду у різних культурних контекстах.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНЦЕПТУ «ТЕАТР» В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Семантичний та когнітивний аналіз концепту «театр» в англійському та українському контекстах

Лінгвокультурні дослідження відкривають широкі можливості для детального аналізу, порівняння та інтерпретації концептуальних реалізацій ключових понять у різних мовних і культурних середовищах. Одним із таких складних і багатовимірних понять є «театр». Незважаючи на його всесвітню поширеність як форми мистецтва та соціального інституту, театр у різних мовних і культурних картинах світу набуває унікальних смислових відтінків та асоціативних комплексів.

Дослідження лінгвокультурних особливостей концепту «театр» у мовних картинах світу, зокрема української та англійської мов, дозволяє виявити, як культурні цінності, історичні традиції, соціальні норми та естетичні пріоритети конкретної спільноти відображаються у мовленні. У різних культурах театр може акцентуватися як ритуальне або святкове явище, як засіб морального чи соціального виховання, як форма розваги або як інструмент критичного осмислення суспільних процесів. Кожен з цих аспектів впливає на структуру мовних виразів, семантичні поля та когнітивні асоціації, які носії мови пов'язують із словом «театр».

Когнітивно-семантичний аналіз концепту «театр» дає можливість простежити, як мовні форми віддзеркалюють культурні уявлення, світоглядні установки та емоційні реакції людей на мистецький досвід. Так, у мовних картинах світу української та англійської мов можна виявити специфічні асоціації: у одній культурі акцент може робитися на історико-

традиційних аспектах театру, у іншій – на емоційній взаємодії актора та глядача або на інноваційних формах драматургії.

В умовах сучасної глобалізації та активного культурного обміну вивчення лінгвокультурних аспектів концепту «театр» набуває особливого значення. Воно сприяє розвитку міжкультурної комунікації, дозволяє усвідомити різноманітність світоглядів, що лежать в основі мистецького сприйняття, і підвищує культурну компетентність у процесі спілкування між носіями різних мов. Аналіз концепту «театр» у мовних картинах світу не лише поглиблює розуміння лексичного значення терміну, але й демонструє, як мова функціонує як носій культури, передаючи складні когнітивні та емоційні структури, пов'язані з мистецтвом і соціальним життям суспільства. Таким чином, лінгвокультурне дослідження концепту «театр» дозволяє комплексно оцінити взаємозв'язок мови, культури та мистецтва, виявити особливості когнітивної організації знань про театральне мистецтво в різних культурах і підкреслити значення цих знань для міжкультурного взаєморозуміння та розвитку сучасної гуманітарної науки. [9].

Актуальність когнітивного та семантичного аналізу концепту «театр» у мовних картинах світу, зокрема англійської та української мов, визначається кількома ключовими аспектами, кожен із яких підкреслює значущість міждисциплінарного підходу до його вивчення:

1. Культурна різноманітність та історична багатомірність. Театр у культурному контексті являє собою складне явище, що включає мистецькі, соціальні та ритуальні функції. У різних культурах він може мати різні символічні значення та соціокультурні ролі: від традиційного народного дійства до сучасного драматичного або експериментального мистецтва. Лінгвокультурний аналіз концепту «театр» дозволяє простежити, як у мові відображаються ці різні аспекти та як вони впливають на колективне сприйняття театрального мистецтва.

2. Семіотика мови та когнітивні структури. Слова, вирази та фразеологізми, пов'язані з театром, несуть у собі культурно значущі асоціації та емоційні конотації. Наприклад, у мовленні української та англійської культур термін «театр» може активувати різні образні й концептуальні ряди, що відображають історичні, соціальні або психологічні моделі сприйняття. Аналіз цих семантичних і когнітивних структур дозволяє виявити, як мова формує культурне сприйняття театрального мистецтва та закріплює специфічні уявлення про нього.

3. Вплив сучасних тенденцій та глобалізаційних процесів. У сучасному світі театр трансформується під впливом глобалізації, технологій та нових форм мистецької комунікації. Вивчення концепту «театр» у лінгвокультурному аспекті дозволяє простежити, як мова реагує на ці зміни, як нові жанри, форми та формати театру відображаються у мовленні та як вони впливають на культурне сприйняття театру серед носіїв різних мов.

4. Інтеркультурна комунікація та взаєморозуміння. Аналіз лінгвокультурних особливостей концепту «театр» сприяє поглибленню міжкультурного діалогу. Розуміння того, як різні культури осмислюють театр, які цінності та асоціації вони пов'язують із ним, дозволяє виробляти більш точні й ефективні стратегії міжкультурного спілкування та збагачує знання про культурну різноманітність.

5. Соціокультурні та мовно-політичні аспекти. Театр є не лише мистецьким явищем, а й соціально значущим інститутом, що відображає політичні, етичні та культурні трансформації суспільства. Аналіз концепту «театр» у мові допомагає розкрити, як культурні та соціальні зміни впливають на сприйняття театру, на мовні практики та на вироблення колективних уявлень про мистецтво у сучасному соціумі.

Отже, лінгвокультурне дослідження концепту «театр» дозволяє всебічно оцінити його семантичну, когнітивну та культурну структуру. Воно не лише підкреслює значення театру як складного соціокультурного та мистецького феномену, а й сприяє розвитку міжкультурного розуміння,

культурної компетентності та гуманітарного знання у сучасному світі, де взаємодія культур та мов є все більш активною та різноманітною [51].

Урахування всіх зазначених аспектів підкреслює важливість та необхідність подальшого глибокого дослідження лінгвокультурних особливостей концепту «театр» та його взаємодії з мовною картиною світу, особливо в умовах сучасних глобальних та регіональних культурних процесів. Театр як соціокультурний і мистецький феномен функціонує на стику історичних традицій, соціальних норм, художніх експериментів та колективних уявлень про мистецтво, тому його аналіз з лінгвокультурної точки зору дозволяє виявити складні взаємозв'язки між мовою, культурою та світоглядом носіїв.

В рамках нашого дослідження планується проведення когнітивного та семантичного аналізу використання та сприйняття терміну «театр» у мовних картинах світу, зокрема англійської та української мов. Такий підхід дозволить не лише дослідити семантичні структури і асоціативні ряди, що супроводжують концепт «театр», але й простежити, як різні культурні та історичні контексти формують специфічні способи його осмислення. Це дасть можливість оцінити, які культурні уявлення, цінності та соціальні функції закріплюються у мові через цей термін, а також зрозуміти, як театр відображає культурну самобутність та сприяє формуванню колективного світогляду.

Таким чином, комплексний когнітивно-семантичний аналіз концепту «театр» спрямований на розкриття багатосшарової структури його значень у різних мовних та культурних середовищах, що дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язок мови, культури та мистецтва, а також сприяє розвитку міжкультурної комунікації, культурної компетентності та гуманітарного знання.

Представимо когнітивний аналіз використання та сприйняття терміну «театр» у мовних картинах світу англійської та української мов, з акцентом на культурні, соціальні та когнітивні аспекти цього концепту:

1) культурні асоціації:

– англійська мова: когнітивні асоціації з терміном «theatre» у англійськомовних країнах відображають різноманітність форм і жанрів театрального мистецтва. Так, терміни «Shakespearean theatre», «musical theatre», «experimental theatre» або «community theatre» демонструють як історичні, так і сучасні практики театру, підкреслюючи його різноплановість та культурне значення. Окремо виділяються асоціації з театром як місцем соціальної взаємодії, наприклад, «going to the theatre» під час культурних подій, прем'єр або святкових заходів, що підкреслює його роль у соціальному та культурному житті суспільства;

– українська мова: у мовній картині світу української культури концепт «театр» часто пов'язується з національною та історичною спадщиною, зокрема через терміни «Національний академічний театр», «фольклорний театр», «театральна студія» або «малі форми драматичного мистецтва». Культурні асоціації відображають і регіональні традиції, і державні святкування, зокрема вистави, присвячені національним святам, що робить театр важливим інструментом формування національної ідентичності;

2) індивідуалізація та колективні аспекти:

– англійська мова: у когнітивному полі англійськомовних мовних спільнот концепт «театр» включає як індивідуальні, так і групові аспекти. Так, терміни «actor's performance», «solo monologue» або «improvisational theatre» підкреслюють значення особистої творчості та самовираження через мистецтво. Водночас поняття «ensemble», «community theatre» чи «choral performance» акцентують увагу на колективній роботі та взаємодії акторів, глядачів та суспільства в цілому;

– українська мова: в українському мовленні концепт «театр» частіше пов'язується з колективністю та традиційністю. Термінологія, як-от «театральний колектив», «драматургічна трупа», «народний театр», підкреслює спільну діяльність учасників, взаємозалежність ролей та

збереження культурних традицій. Колективний аспект театру в українській культурі має важливе соціокультурне значення: він відображає цінності співпраці, національної ідентичності та збереження історико-культурної спадщини.

Когнітивний аналіз концепту «театр» демонструє, що його семантичне поле і асоціативна структура у різних мовах відображає не лише мистецьку специфіку, а й культурні пріоритети, соціальні норми та когнітивні стратегії сприйняття мистецтва. Англійські концепти театру акцентують на багатоплановості жанрів та індивідуальному самовираженні, тоді як українські мовні картини світу підкреслюють історичну спадщину, колективність і національні традиції. Це свідчить про тісний зв'язок мови, культури та когнітивних моделей сприйняття театру [21].

Представимо семантичний та когнітивний аналіз використання та сприйняття терміну «театр» у мовних картинах світу англійської та української мов, з акцентом на культурні, соціальні та емоційні аспекти цього концепту:

1) культурний колорит та етнічні особливості:

– англійська мова: у англійських мовних картинах концепт «театр» відображає широкий спектр культурних форм і стилів театрального мистецтва. Термін «theatre» включає різноманітні жанри, такі як «Shakespearean theatre», «musical theatre», «experimental theatre» чи «community theatre», які мають певний культурний колорит, але відносно невизначену етнічну прив'язку. Англійська традиція акцентує на універсальності театру як мистецтва та соціального явища, доступного різним культурним спільнотам, водночас залишаючи значний простір для інновацій та творчих експериментів;

– українська мова: в українській культурі концепт «театр» часто тісно пов'язаний із національною та регіональною ідентичністю. Термінологія, як-от «Національний академічний театр», «фольклорний театр» чи «театральна студія», підкреслює етнічну та культурну приналежність

театральних форм. Особлива увага приділяється народним та регіональним традиціям, які відображаються у специфічних театральних жанрах або виставах, присвячених національним святкам. Таким чином, у когнітивних асоціаціях української мови театр нерозривно пов'язаний із культурною спадщиною та етнічним колоритом;

2) емоційна семантика та соціальні функції:

– англійська мова: у когнітивному полі англомовних мовних спільнот театр асоціюється з широким спектром емоційних і соціальних функцій. Так, терміни на кшталт «drama of joy», «tragedy performance», «comic play» або «musical entertainment» демонструють здатність театру передавати емоційні переживання та впливати на психоемоційний стан глядача. Крім того, концепт «театр» включає функції особистісного та колективного розвитку, наприклад, через участь у «community theatre» чи імпровізаційних виставах, що підкреслює його соціальну й виховну роль;

– українська мова: в українській культурі емоційний аспект театру тісно переплітається з соціальними та колективними функціями. В українському мовленні концепт «театр» часто пов'язаний із груповою взаємодією («театральний колектив», «драматична трупа»), збереженням культурних традицій та формуванням національної ідентичності. Також емоційна семантика виражається через терміни, що описують тематику та настрої вистав: «драма радості», «трагедія смутку», «комедія гумору», що підкреслює інтеграцію театального досвіду у соціокультурний контекст українського життя.

3) Індивідуальні та колективні аспекти театру:

– англійська мова: концепт «театр» у англійській мові містить як індивідуальні, так і колективні аспекти. Термінологія, така як «solo performance», «one-man show» або «lead actor», підкреслює індивідуальну творчість та самовираження учасників. Водночас терміни «ensemble», «choral performance» чи «community theatre» демонструють значення

колективної роботи та взаємодії акторів, режисерів і глядачів у створенні театрального дійства;

– українська мова: у мовній картині світу української культури наголос робиться на колективності та спільності. Вживання термінів «народний театр», «труппа», «колективна вистава» відображає важливість спільної творчості, взаємопідтримки та традиційних підходів до організації театрального процесу. Такий акцент на колективності підкреслює соціокультурну функцію театру як чинника національної самосвідомості та збереження культурної спадщини.

4) Асоціативні ряди та семантичні поля концепту «театр»:

– англійська мова: когнітивне поле терміну «theatre» включає різноманітні асоціації, які можна умовно поділити на кілька груп:

1. Жанрові та стилістичні асоціації: «Shakespearean theatre», «musical», «opera house», «experimental theatre». Ці терміни підкреслюють жанрове різноманіття та історичну спадщину англomовних театрів.

2. Соціальні та інтерактивні асоціації: «audience», «box office», «opening night», «standing ovation» – терміни, що відображають соціальну взаємодію між глядачами та виконавцями та акцентують театральний досвід як суспільну практику.

3. Індивідуальні та емоційні асоціації: «actor's craft», «solo performance», «dramatic tension», «emotional engagement» – поняття, що передають значення творчості, самовираження та емоційної взаємодії.

– українська мова: Семантичне поле терміну «театр» включає поняття, що відображають колективну, історичну та етнічну складові:

1. Жанрово-традиційні асоціації: «драматичний театр», «ліричний театр», «фольклорний театр», «національна сцена» – акцент на національній та історичній ідентичності.

2. Соціокультурні асоціації: «театральний колектив», «драматична труппа», «вистава на свято», «народний театр» – відображають спільнотний характер театральної діяльності та її соціальну роль у житті громади.

3. Емоційно-естетичні асоціації: «драма смутку», «комедія радості», «психологічна вистава» – демонструють увагу до емоційного впливу театру та його здатності передавати глибокі переживання.

5) Когнітивні та культурні відмінності в сприйнятті театру:

– аналіз показує, що в англomовній культурі театр часто розглядається як універсальна платформа для індивідуального самовираження та творчого експерименту. Ключові когнітивні моделі включають концепти свободи вибору ролі, інноваційних форм вистави та особистої участі у драматичному процесі;

– в українській культурі акцент зміщений на колективність, історичні традиції та культурну спадщину. Театр сприймається як соціальний і культурний інститут, який не лише розважає, а й виховує, зберігає національні цінності та формує колективну пам'ять. Когнітивна структура цього концепту включає уявлення про взаємозалежність учасників, важливість традиційних жанрів і національних символів.

б) значення лінгвокультурного аналізу для міжкультурного розуміння

Вивчення лінгвокультурних аспектів концепту «театр» у різних мовних картинах світу дозволяє:

– розкрити, як культура впливає на семантику та асоціативні ряди поняття;

– зрозуміти, як різні соціальні та історичні умови формують когнітивні моделі сприйняття театру;

– порівняти індивідуальні та колективні аспекти театрального досвіду у різних мовних спільнотах;

– сприяти розвитку міжкультурної комунікації та культурної компетентності, оскільки усвідомлення цих відмінностей допомагає уникати культурних непорозумінь і ефективно інтегрувати знання про інші традиції.

Таким чином, концепт «театр» є багатовимірним і багатогранним явищем, яке включає культурні, соціальні, історичні, емоційні та когнітивні

аспекти. Англomовна мовна картина світу акцентує на універсальності театру, індивідуальній творчості та жанровому різноманітті, тоді як українська – на історичних традиціях, колективності та національній ідентичності. Лінгвокультурний аналіз концепту «театр» не лише поглиблює наше розуміння мови та культури, а й відкриває нові можливості для міжкультурного діалогу, розвитку культурної компетентності та гуманітарної науки в сучасному глобалізованому світі.

Проведений аналіз демонструє, що концепт «театр» є багатограним і включає культурні, емоційні, індивідуальні та колективні аспекти. Англійська мовна картина світу акцентує на універсальності театру, його жанровій різноманітності та індивідуальному самовираженні, тоді як українська – на етнічному колориті, історичних традиціях і колективності театрального процесу. Мова відображає культурну реальність й формує способи сприйняття мистецтва та соціальної взаємодії. Вивчення лінгвокультурних особливостей концепту «театр» сприяє глибшому розумінню культурної ідентичності, соціальних норм та цінностей різних спільнот, а також розвитку міжкультурної комунікації та гуманітарного знання.

2.2. Вербалізація театрального концепту через мовні засоби в англійській і українській мовах

Мова виконує функцію засобу комунікації й слугує своєрідним відображенням світовідчуття, цінностей, культурних норм і соціальних практик носіїв. Особливий науковий інтерес становлять концепти – мовні одиниці, що несуть у собі не тільки лексичне значення, а й багатопланові культурні та когнітивні уявлення, характерні для певної спільноти. Концепти репрезентують не лише поняття, але й способи сприйняття світу,

соціальні установки та естетичні пріоритети, формуючи унікальну мовну картину світу кожної культури.

Одним із таких концептів у сфері мистецтва є «театр». Театр – це явище, яке виходить за межі простої фізичної дії чи розваги; він об'єднує у собі мистецтво, соціальну взаємодію, культурні традиції та емоційне переживання. Театр функціонує як складна система, що включає акторську гру, режисерську концепцію, сценічний простір, драматургію та реакцію глядача, і одночасно відображає історичні, етичні та естетичні цінності конкретного суспільства. У різних культурах театр може виконувати різні функції – освітню, виховну, розважальну чи обрядову – і в цьому сенсі він є не лише засобом передачі художнього змісту, а й інструментом формування соціальної та культурної ідентичності.

Концепт «театр» у мовній картині світу носія мови виступає багатоплановим явищем: він інтегрує у собі культурні коди, естетичні уявлення, соціальні практики та когнітивні моделі сприйняття мистецтва. Дослідження цього концепту дозволяє не лише глибше зрозуміти специфіку театрального мистецтва в певній культурі, але й розкрити взаємозв'язок мови та культури, виявити соціальні та психологічні механізми сприйняття мистецтва, а також оцінити його роль у формуванні культурної самосвідомості спільноти [11].

Концепт «театр» вербалізується у двох різних мовних картинах світу: англійській та українській. Особливу увагу приділятимемо лінгвокультурним особливостям, семантичним відтінкам та когнітивним моделям, що проявляються у мовних засобах для позначення театру та явищ, пов'язаних із ним. Такий аналіз дозволяє не лише виявити специфіку лексичних одиниць, фразеологізмів і стійких словосполучень, але й показати, як мова репрезентує культурні цінності, традиції та історично сформовані соціальні практики. У англійській картині світу концепт «театр» часто асоціюється з універсальністю театрального мистецтва, багатожанровістю, індивідуальною творчістю акторів та

експериментальними формами сценічного вираження. Тут особливе значення надається інноваційності, особистісному самовираженню та взаємодії між виконавцями і глядачем у сучасному соціокультурному контексті. Натомість у українській мовній картині світу концепт «театр» переважно відображає історичні, етнокультурні та колективні аспекти. Українська термінологія часто підкреслює значення театру як інституту збереження національної спадщини, розвитку культурної самосвідомості та формування колективного досвіду. Важливу роль відіграють традиційні жанри, народні вистави та соціальні практики, пов'язані з театральним мистецтвом у громаді.

Аналіз лінгвокультурних та семантичних особливостей концепту «театр» демонструє, що мова не лише передає значення поняття, а й відображає унікальні культурні установки, соціальні норми та когнітивні моделі сприйняття мистецтва. Розгляд театру в контексті різних мовних картин світу дає змогу глибше зрозуміти культурну специфіку, історичні традиції та національний світогляд спільнот, що її використовують, а також підкреслює важливість мови як засобу формування та комунікації культурних сенсів [27].

Сучасні лінгвокогнітивні дослідження підкреслюють значущість аналізу когнітивно-поняттєвої діяльності людини, яка формує уявлення про навколишній світ через систему концептів. Концепти виступають когнітивними одиницями, що організують знання про об'єкти, явища та процеси, і «репрезентуються різновидами семантичних полів», які включають різні значення, асоціації та культурні конотації. Концептуальний аналіз передбачає детальне моделювання структури концепту: визначення його семантичних компонентів, логічних та асоціативних зв'язків між ними, а також специфіки концептуального поля, яке формує когнітивну карту сприйняття явища носіями мови.

У рамках даної роботи концепт «театр» визначено як комплексне культурно-мистецьке явище, яке об'єднує сценічне мистецтво, акторську

гру, режисерське та художнє оформлення вистави, а також взаємодію з аудиторією. Театр виступає унікальним засобом вербалізації та візуалізації соціальних, естетичних і емоційних значень, де основним інструментом створення художнього образу є поєднання сценічного простору, акторських дій, мови, музики, світла та пластики.

Лексема «театр» у мовній картині світу тісно пов'язана з культурою та менталітетом певного народу і викликає багатозарові асоціації: від жанрових та емоційних характеристик вистав до соціальної ролі театру у громаді. Носії мови, використовуючи слово «театр», репрезентують уявлення про складну систему мистецтва, що включає взаємодію виконавців і глядачів, певні традиції та культурні коди, історично закріплені форми сценічного вираження. Концепт «театр» у цьому сенсі слугує ключовим маркером культурної ідентичності, збагачує когнітивну карту сприйняття мистецтва та виступає засобом вербалізації соціально-культурних цінностей і національних традицій [28].

Театр розглядається як органічна та невід'ємна складова життя людини, яка виникла разом із соціально-культурним розвитком суспільства і виконувала багатфункціональні ролі ще на ранніх етапах його існування. У первісних суспільствах, коли вербальна мова була обмежена або ще не сформована у сучасному вигляді, театр, у його зачаткових формах – ритуальні дійства, обрядові постановки, імпровізовані вистави – виступав засобом передачі знань, емоцій та соціальних норм через міміку, жести, рухи тіла та символічні дії.

Розширення пізнання навколишнього світу та самопізнання людиною сприяло трансформації театральних практик: дії ставали більш структурованими, послідовними та смислово насиченими, а їхня організація і постановка набували ознак системності та художньої цілісності. Саме в цей момент людство почало формувати уявлення про театр як про особливу форму мистецтва, де взаємодія акторів, сценічного простору, символічних засобів та реакції глядача створює цілісне естетичне переживання.

Театр, подібно до первісного ритуального дійства, продовжує виконувати роль комунікативного та соціокультурного феномену, відображаючи культурні цінності, традиції та історичні особливості конкретного суспільства. Він транслює знання про соціальні структури, моральні норми, емоційні та психологічні переживання, формуючи при цьому колективну ідентичність та культурну пам'ять. Таким чином, концепт «театр» у мовній картині світу репрезентує складну когнітивну систему, де переплітаються історія, культура, мистецтво та соціальна взаємодія, і він є надзвичайно важливим для розуміння того, як людство організовує і вербалізує свій досвід через мистецтво сцени [17].

Концепт «театр» виник із фундаментальної потреби людини відобразити свої внутрішні переживання, соціальні взаємодії та ставлення до навколишнього світу через цілісні сценічні форми. Сценічне мистецтво розвивалося разом із суспільством, і нові художні прийоми, режисерські концепції, постановочні рішення та жанрові експерименти постійно трансформують театральну практику, що відображається у розвитку відповідної термінології та професійних понять. Деякі терміни змінюють своє значення під впливом соціокультурних, історичних чи технологічних чинників, а нові поняття виникають у відповідь на зміни у мистецтві, суспільстві та сприйнятті глядача.

Театр, як вид мистецтва, створює художні образи через комплексну взаємодію різних засобів: акторської гри, мови, музики, сценічної пластики, світлового та сценографічного оформлення. Художній ефект досягається не лише через слова та дію, а й через ритмічне чергування сценічних подій, зміни простору та рухів виконавців, що дозволяє глядачеві сприймати виставу як цілісне емоційно-естетичне явище. Важливим аспектом театру є його тісний зв'язок із музикою, хореографією та сценічною експресією: музичний супровід, ритм та динаміка дій поглиблюють сприйняття художнього образу, створюючи синтетичний ефект, який об'єднує емоційне та інтелектуальне залучення глядача. Усвідомлення театру як складного

мистецького феномену вимагає врахування історичного, культурного, соціального та естетичного контекстів, адже зміст і функції театру змінювалися разом із розвитком суспільства та його ціннісних систем. Концепт «театр» у мовній картині світу носія мови репрезентує не лише художньо-естетичну діяльність, а й складну систему культурних, соціальних та когнітивних уявлень, що формуються під впливом історії, традицій та культурного середовища конкретного народу [57].

Сучасні лінгвокогнітивні дослідження акцентують увагу на аналізі когнітивно-поняттєвої діяльності людини, зосереджуючи особливу увагу на способах ідентифікації об'єктів, явищ та процесів навколишнього світу через систему концептів. Концептуальний аналіз у цьому контексті передбачає моделювання концепту, що включає опис смислових компонентів кожного терміна, визначення структури концептуального поля та встановлення логічних, семантичних та асоціативних зв'язків між його складовими.

Концепт «театр» у цьому сенсі розглядається як складне культурно-мистецьке явище, основним засобом створення художнього образу в якому є поєднання акторської гри, сценічної пластики, мови, музики та художнього оформлення простору. Лексема «театр» тісно пов'язана з культурою, історією та менталітетом конкретного народу, формуючи численні когнітивні асоціації у свідомості носіїв мови та втілюючи у собі соціальні й естетичні цінності, традиції і символічні коди.

Театр розглядається як невід'ємна частина людського життя, що виникла разом із розвитком соціальної та культурної свідомості людини. Ще у ранні історичні періоди театральні дійства виконували роль універсальної мови спілкування, коли вербальна мова була обмежена: через міміку, жести, ритуальні дії та символічні постановки люди передавали емоції, соціальні норми та знання про навколишній світ. З розвитком суспільства та мистецтва театр трансформувався у складну систему художнього

вираження, де поєднання слова, руху, музики, світла та простору дозволяє створювати багатопланові емоційно-естетичні образи.

Концепт «театр» виник із потреби людини не лише передавати власні переживання та внутрішній емоційний стан, а й демонструвати соціальну та культурну належність, об'єднувати спільноту через спільне переживання вистави та формувати колективну культурну пам'ять. Його художні образи створюються через інтеграцію сценічної дії, режисерських прийомів, акторських інтерпретацій та взаємодії з аудиторією, що підкреслює синтетичний характер театрального мистецтва. При цьому розуміння театру істотно залежить від історичного, культурного, соціального та естетичного контекстів, оскільки його форми, жанри та функції змінювалися разом із розвитком суспільства та трансформацією культурних цінностей [22].

Основними чинниками формування асоціативних зв'язків у межах концепту виступають культурно-історичні особливості конкретної нації, які визначаються низкою факторів, таких як географічні умови, кліматичні особливості, соціально-економічний розвиток, історичні події та культурні традиції. Саме через призму цих чинників виникають специфічні уявлення про театр, що закарбовуються у свідомості носіїв мови та впливають на те, які ідеї та сенси включає даний концепт.

Вивчення культурних стереотипів і традицій конкретного народу дозволяє глибше зрозуміти значення концепту «театр», а також простежити, якими шляхами суспільство організовує, класифікує та оцінює сценічне мистецтво. Концепт театру у свідомості людини викликає різноманітні асоціації, що охоплюють як емоційні, так і соціальні, історичні та естетичні аспекти: від уявлень про жанрові форми та драматургічні структури вистав до сприйняття театру як інструменту культурної ідентичності чи соціальної інтеграції.

Аналіз різноманіття асоціативних зв'язків, які виникають при згадці про «театр», дозволяє систематизувати їх у семантичні групи, що відображають концептуальні характеристики явища. До таких груп

належать, зокрема, естетичні асоціації (сценічна краса, художній образ, акторська майстерність), соціокультурні (традиції, обряди, роль театру в суспільстві), історико-етнографічні (національні театральні школи, народні вистави, класичні та модерні жанри) та когнітивні аспекти, пов'язані із сприйняттям театру як форми пізнання і відображення світу.

Вивчення асоціативних зв'язків концепту «театр» дозволяє не лише описати його лексико-семантичні характеристики, а й простежити, яким чином культура, історія та соціальні чинники формують уявлення про театральне мистецтво у свідомості носіїв мови, розкриваючи глибину когнітивних і культурних вимірів цього явища. [36].

Отже, зміст концепту «театр» відображається через систему асоціацій, які взаємодіють із родовими та видовими категоріями, що характеризують театральне мистецтво, і, водночас, узгоджується з результатами аналізу словникових визначень термінів, безпосередньо пов'язаних із театром. У мовній свідомості концепт «театр» проявляється як сукупність лексичних одиниць, об'єднаних спільним змістом та репрезентуючих різні аспекти цього явища від предметного і конкретного (актори, сцена, вистава) до абстрактного та функціонального (жанри, драматургічні принципи, театральні традиції).

Ці лексичні одиниці формують когнітивно-семантичне поле, яке можна назвати «театр», у межах якого відбувається організація знань про сценічне мистецтво. Семантичне поле включає як загальні, так і спеціалізовані терміни: загальні відображають основні характеристики театру як мистецтва (сцена, вистава, актор), тоді як спеціалізовані терміни деталізують окремі жанри, техніки, режисерські прийоми або історичні форми (трагедія, комедія, модерн, авангард).

Таким чином, концепт «театр» у мовній свідомості виступає комплексною когнітивною структурою, де поєднуються культурні, соціальні, емоційні та естетичні компоненти. Він дозволяє описати не лише матеріальні та конкретні елементи театральної діяльності, а й відображає

уявлення людини про художні, історичні та культурні сенси, що з нею пов'язані. Лексико-семантичне поле концепту слугує своєрідним інструментом для моделювання театрального досвіду, демонструючи, як культура та мова формують уявлення про мистецтво сцени у свідомості носія мови.

Здійснене дослідження концепту «театр» дозволило виокремити багаторівневу структуру лексико-семантичного поля «театр», межі якої не завжди є чіткими й строго визначеними. Це поле включає різноманітні лексичні одиниці, що репрезентують як безпосередні складові театрального мистецтва, так і його більш абстрактні або емоційно-культурні аспекти.

До основних синонімічних та близьких за значенням номінацій у цьому полі можна віднести:

- theatre / театр – центральна лексема, що репрезентує мистецтво сцени в цілому;
- stage / сцена – фізичний простір театрального дійства, на якому відбувається взаємодія акторів та глядачів;
- performance / вистава – конкретне здійснення театрального твору, акт сценічної діяльності;
- actor / актор, actress / актриса – виконавці, носії художніх образів на сцені;
- director / режисер – організатор та інтерпретатор сценічного дійства, формує художнє рішення;
- play / п'єса – драматургічний текст, що слугує основою постановки;
- dramaturgy / драматургія – мистецтво побудови сюжету, структуризації дії та персонажів;
- audience / глядачі – реципієнти театрального дійства, учасники комунікації;
- emotion / емоція, expression / вираження – компоненти, що формують емоційно-естетичний ефект;

- stage design / сценографія, set / декорації – художнє оформлення простору, що підкреслює образність вистави;
- lighting / освітлення, sound / звук – технічні засоби, що впливають на сприйняття та атмосферу вистави.

Аналіз зазначених одиниць дозволяє простежити, що концепт «театр» охоплює як матеріально-конкретні, так і абстрактно-естетичні компоненти сценічного мистецтва. Його лексико-семантичне поле поєднує професійні терміни, загальноживані лексеми та емоційно-оцінні одиниці, формуючи цілісне когнітивне уявлення про театр як соціокультурний, художньо-естетичний і комунікативний феномен [23].

Результати проведених досліджень демонструють, що для більшості людей театр є не лише формою організованої сценічної діяльності, а й витонченим засобом емоційного та художнього вираження, який дозволяє відображати ставлення до мистецтва та соціальної реальності. У свідомості глядачів театральне дійство асоціюється з поєднанням акторської майстерності, драматургічного сюжету, музичного супроводу, сценічної пластики та художньої сценографії, що створює комплексний естетичний і емоційний ефект.

Назви театральних жанрів, вистав, імена акторів та режисерів формують своєрідний когнітивний простір, у якому реалізується концепт «театр». Ці елементи стають центральними компонентами лексичної ближньої периферії концепту, поєднуючи конкретні, матеріальні аспекти театральної діяльності з абстрактними уявленнями про художню цінність, культурне значення та соціальний вплив театру. Така когнітивно-асоціативна структура дозволяє глядачам і дослідникам формувати цілісне уявлення про театр як складне явище, що об'єднує мистецтво, культуру та міжособистісну комунікацію в єдину когнітивну систему [57].

Отже, аналіз периферійних елементів концепту «театр» дозволяє глибше усвідомити широкий спектр асоціацій, емоційних реакцій та когнітивних уявлень, які супроводжують сприйняття цього виду мистецтва.

Периферія концепту включає терміни, що не є центральними для визначення суті театру, проте збагачують його когнітивну структуру, формують контекстне розуміння та відображають індивідуальні та культурні сприйняття.

Зазначимо, що концепт «театр» у різних мовних картинах світу, зокрема, в українській та англійській, демонструє загальні змістові риси, хоча його реалізація може мати специфічні культурні нюанси та асоціативні відтінки. Театр виступає як поліструктурне явище, яке на мовному рівні відображається через лексико-семантичне поле «театр». Це поле, у свою чергу, організоване у вигляді окремих мікрополів та груп лексичних одиниць, що об'єднані спільними семантичними, функціональними або жанровими ознаками.

Мікрополя концепту «театр» охоплюють як матеріально-конкретні аспекти сцена, актори, вистава, декорації, реквізит, так і абстрактно-естетичні компоненти драматургія, режисура, сценічна композиція, емоційна виразність, жанрові особливості. Кожна група лексичних одиниць функціонує як когнітивно-семантична підструктура, що дозволяє глядачеві та дослідникові відтворювати цілісне уявлення про театр як складне явище мистецтва, культури та комунікації. Таким чином, лексико-семантичне поле концепту «театр» демонструє взаємозв'язок центральних і периферійних одиниць, відображаючи багатовимірність і комплексність його сприйняття в свідомості носіїв мови та культурну глибину театрального мистецтва [11].

Вербалізація концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу відображає низку лінгвокультурних, семантичних та когнітивних особливостей. Для наочності ці особливості можна представити у вигляді структурованої таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Вербалізація концепту «театр»
в англійській та українській мовних картинах світу**

В англійській мові	В українській мові	Спільні риси (в англійській та в українській мовах)
<p>1) Різноманіття жанрів і форм театру (наприклад, drama, comedy, musical, experimental theatre) – показує широкий спектр сценічних практик та стилів постановок.</p>	<p>1) Етнокультурний контекст (наприклад, традиційна вистава, козацька сцена, народний театр) – підкреслює національні та історичні особливості театрального мистецтва.</p>	<p>1) Театр як засіб художнього самовираження – в обох мовах наголошується на творчому та емоційному впливі сценічного мистецтва на глядача та його роль у формуванні індивідуальних і соціокультурних уявлень.</p>
<p>2) Фразеологізми та метафори, пов'язані з театральною діяльністю (наприклад, break a leg, steal the show, play one's part) – використовуються для позначення як безпосередньої сценічної дії, так і соціальних або емоційних нюансів взаємодії.</p>	<p>2) Колективізм та традиційність (наприклад, спільна вистава, театральний колектив, народна сцена) – акцент на груповому характері театрального процесу та важливості збереження культурних традицій.</p>	<p>2) Емоційна та соціальна виразність – обидві мовні картини демонструють, що театр не лише виконує розважальну функцію, а й передає широкий спектр емоцій, соціальних ролей і культурних цінностей.</p>

Продовження таблиці 2.2.1

<p>3) Емоційно-образна семантика (наприклад, <i>tragedy of love, comedy of errors, a moving performance</i>) – дозволяє передавати настрій, драматичну напругу або естетичне переживання вистави.</p>	<p>3) Символіка та художній зміст (наприклад, театр життя, театральна алегорія, п'єса кохання) – розкриває глибокі культурні та філософські сенси театральних постановок.</p>	<p>3) Театр як носій культурного та історичного спадку – у всіх мовах театр виступає як складова частина культурної традиції, що зберігає та передає соціальні, естетичні та моральні цінності з покоління в покоління.</p>
---	---	---

Отже, вербалізація концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу виявляє ряд лінгвістичних, когнітивних та культурних особливостей. У межах англійської мовної картини світу можна виділити такі ключові аспекти:

1. Різноманіття театральних жанрів і форм – англійська мова містить терміни, що відображають широкий спектр театральних стилів та постановок, наприклад, *drama, comedy, musical, experimental theatre, Shakespearean theatre*, що дозволяє описати як традиційні, так і сучасні форми сценічного мистецтва.

2. Фразеологізми та метафоричні конструкції – англійська мова активно використовує вирази, пов'язані з театром, для передачі не лише буквального значення, але й абстрактних концептів, наприклад: *break a leg, steal the show, play one's part, all the world's a stage*. Ці фразеологізми демонструють, як театральна термінологія трансформується у переносний сенс, відображаючи культурні уявлення про життя та соціальні взаємодії.

3. Емоційно-естетичне навантаження – терміни на кшталт *tragedy of love, a moving performance, a standing ovation* підкреслюють здатність

театру передавати складні емоційні стани та художньо-образний зміст, що сприймається глядачем.

В українській мовній картині світу виділяються такі характерні риси:

1. Етнокультурний та історичний контекст – театр в українській мові часто вербалізується через призму національної культури, наприклад: *народний театр, козацька сцена, традиційна вистава*, що підкреслює значення театру як носія культурної ідентичності та історичної пам'яті.

2. Колективізм і соціальна функція – українські мовні одиниці, пов'язані з театром, акцентують увагу на колективному характері театральної діяльності: *театральний колектив, спільна постановка, аматорський театр*, що демонструє важливість групового виконання та соціальної взаємодії у формуванні театрального досвіду.

3. Символіка і метафоричне значення – терміни на кшталт *театр життя, театральна алегорія, сцена кохання* вказують на здатність театру як мистецтва передавати глибинні смисли, соціальні ролі та моральні уроки, що відображає філософський і культурний вимір театрального досвіду.

Спільні риси англійської та української мовних картин світу концепту «театр»:

1. Театр як засіб індивідуального та колективного самовираження – обидві мовні картини підкреслюють, що театральне мистецтво є платформою для творчого втілення індивідуальних здібностей, емоцій та уяви, а також для формування колективного досвіду і соціальної взаємодії.

2. Емоційний спектр та художня виразність – театр у всіх мовних картинах виступає носієм різноманітних емоційних станів, від радості та захоплення до трагічних або драматичних переживань, що підкреслює його універсальну комунікативну функцію.

3. Культурний спадок і соціальна значимість – у всіх мовах театр виступає як важлива частина культурного та історичного надбання, що

формує соціальні цінності, естетичні уявлення та традиції, передаючи їх від покоління до покоління.

Таким чином, вербалізація концепту «театр» в мовних картинах світу відображає комплексне поєднання художньо-естетичних, соціально-культурних та когнітивно-сміслових характеристик. Філологічний аналіз цього концепту дозволяє простежити, як мова та культура взаємодіють у процесі формування уявлень про театр, його функції та значення, та яким чином національні та історичні особливості впливають на способи його вираження в різних мовних традиціях.

Вивчення семантики та функціонального використання слова «театр» в англійській та українській мовах дає можливість глибше усвідомити культурні відмінності та специфіку мовної картини світу кожної спільноти. У сучасній англійській мові термін *theatre* виступає загальним позначенням мистецької форми, що охоплює широкий спектр театральних практик та постановок, починаючи від класичних драматичних вистав і закінчуючи сучасними експериментальними формами. При цьому слід враховувати, що англійська мова містить низку спеціалізованих термінів, які деталізують конкретні жанри та форми театального мистецтва, наприклад: *drama* (драма), *comedy* (комедія), *musical* (музичний театр), *experimental theatre* (експериментальний театр), *Shakespearean theatre* (шекспірівський театр).

Такі терміни не лише вказують на стиль і жанр вистави, але й несуть у собі культурні конотації, пов'язані з історичною традицією, соціальними нормами та естетичними уявленнями конкретного суспільства. Наприклад, *Shakespearean theatre* відображає англійську класичну драматургічну традицію, тоді як *experimental theatre* демонструє відкритість англійської культури до інноваційних ідей у сценічному мистецтві. Таким чином, концепт «театр» в англійській мові сприймається як багатовимірною категорією, яка включає жанрові, історичні та культурні аспекти театального процесу.

Подібно до англійської, українська мова пропонує термін театр, який слугує загальною назвою для різноманітних форм сценічного мистецтва, від класичних драматичних постановок до сучасних перформансів і авангардних проєктів. Водночас українська мовна картина світу концепту «театр» відображає тісний зв'язок із національною культурою та історичними традиціями, що виражається через специфічну термінологію, таку як драматичний театр, народний театр, театр ляльок, молодіжний театр, експериментальна сцена. Кожен із цих термінів передає певну соціокультурну функцію театру, пов'язану з освітою, збереженням національної спадщини, вихованням естетичного смаку та розвитком художнього мислення.

Аналіз мовних одиниць, що описують театр у різних культурних картинах світу, демонструє, що концепт «театр» є багатоплановим і багатогранним явищем. Він включає жанрові, історичні, соціальні та емоційно-естетичні аспекти, а різні мовні засоби дозволяють виявити, як культура та менталітет конкретного народу впливають на сприйняття та вербалізацію цього мистецького феномену [31].

Українська мова вирізняється багатством і різноманіттям термінології, що відображає різні форми та жанри театрального мистецтва. Так, термін драматичний театр позначає класичну сценічну форму, яка спирається на драматургічну традицію та історичні постановки, тоді як народний театр відтворює специфіку етнокультурних практик, регіональних обрядів та фольклорних традицій українського народу. Окремі терміни вказують на специфічні локальні або жанрові особливості театру, наприклад, театр ляльок демонструє особливості сценічного мистецтва для дитячої аудиторії, молодіжний театр відображає експериментальні та сучасні форми вираження, а експериментальна сцена включає авангардні підходи та інноваційні методики постановки.

Таким чином, українська театральна термінологія не лише описує різні види театру, але й відображає культурні, історичні та соціальні

особливості, закріплені в національній свідомості. Кожен термін несе у собі культурно-історичний контекст і дозволяє прослідкувати, як специфічні соціальні практики, регіональні традиції та колективна пам'ять впливають на сприйняття та вербалізацію театрального явища в українській мовній картині світу [49].

Врахування семантичних відтінків та різноманітності термінології підкреслює важливість театру як ключового елементу культурної ідентичності та засобу вираження у різних суспільствах. Фразеологізми, метафори та мовні вирази, пов'язані з концептом «театр», у англійській та українській мовах відображають не лише культурні особливості, але й емоційні стани, соціальні взаємодії та способи сприйняття театального мистецтва.

Розглянемо приклади англійської мови:

1. *Break a leg* - традиційне побажання актору, що символізує успіх на сцені та творчий ентузіазм.
2. *Steal the show* - вислів, що вказує на акторську майстерність, коли окремий виконавець привертає увагу публіки.
3. *On the same stage* - метафора для спільної роботи або взаємодії в рамках певного проєкту.
4. *Theatre of dreams* - вказує на театральну сцену як простір фантазії та уяви.
5. *Play it by ear* - термін, що походить із театального та музичного середовища, означає адаптацію до непередбачуваних обставин на сцені або в житті.

В українській мові аналогічні фразеологізми та вирази також демонструють багатопланове сприйняття театру:

1. *Вийти на сцену* - вказує на момент прояву таланту, демонстрації майстерності або участі в публічному виступі.
2. *Бути в ролі* - використовується як метафора для тимчасового прийняття певного соціального чи психологічного образу.

3. *Вистава життя* - символічний вираз, що співвідносить театральний сюжет із життєвими подіями та досвідом.

4. *Грати на сцені* - як буквального, так і метафоричного позначення участі у драматичній ситуації або в життєвій «постановці».

5. *Театр тіней* - може символізувати приховані процеси, психологічні конфлікти або експериментальні художні форми.

Виділяються кілька ключових аспектів вербалізації концепту «театр» у мовних картинах світу:

1. Об'єднання та гармонія. В англійській мові театр може символізувати колективну взаємодію та синхронність дій (*ensemble, on the same stage*). В українській мові аналогічно театральна діяльність часто відображає спільність, взаємодію та культурну гармонію (*театральний колектив, спільна вистава*).

2. Емоційна виразність. Англійська мова використовує театр як метафору для передачі емоційного стану або драматичного переживання (*theatre of emotions, break a leg*). Українська мова аналогічно акцентує увагу на переживаннях та настроях, що передаються через театральний виступ (*вистава життя, гра емоцій*).

3. Ритуал та традиції. В англійській мові театр часто асоціюється з певними соціальними або культурними ритуалами (*opening night, matinee*). В українській мові театр традиційно інтегрований у святкові, обрядові та регіональні практики (*народний театр, театральне свято*).

4. Самовираження та індивідуальність. Англійська мова надає театру роль засобу творчого самовираження, де актор чи режисер демонструє унікальні стилістичні та художні рішення (*improvisational theatre, solo performance*). Українська мова підкреслює індивідуальний внесок у театральне мистецтво, при цьому значна увага приділяється взаємодії з колективом (*особистий артистизм у виставі, авторська інтерпретація ролі*).

Ці аспекти виявляють багатошаровість та культурну специфіку концепту «театр», демонструючи, як мовні засоби відображають соціальні, емоційні та культурні стратегії сприйняття сценічного мистецтва. Аналіз фразеологічних та метафоричних елементів дозволяє простежити, яким чином театр виступає не лише як мистецька практика, а й як складова колективного та індивідуального культурного досвіду, формуючи уявлення про сценічну діяльність у свідомості носіїв мови.

Отже, аналіз особливостей вербалізації концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу дозволяє виявити суттєві культурні відмінності та семантичні нюанси, які формують сприйняття театрального мистецтва в різних культурних середовищах. Разом із тим, дослідження також висвітлює загальні риси, що пов'язані з універсальними характеристиками театру як глобального культурного феномену.

Українська мовна картина світу акцентує увагу на традиційних, національних та обрядових аспектах театру, де важливе значення мають культурна спадщина, символіка, колективна участь та духовна складова сценічного мистецтва. У цьому контексті театр виступає не лише як форма розваги, а як засіб збереження національної ідентичності, культурних цінностей та історичних традицій. Наприклад, народні театралізовані вистави, аматорські та обрядові дійства підкреслюють спільнотний характер сценічної діяльності та її роль у формуванні соціальної пам'яті.

Натомість англійська мовна картина світу підкреслює сучасні, індивідуалізовані та розважальні аспекти театру, акцентуючи на драматичній майстерності окремих акторів, експериментальних постановках та широкому спектрі театральних жанрів — від класичного драматичного мистецтва до імпровізаційного та перформативного театру. У цьому підході театр розглядається як платформа для самовираження, творчості та взаємодії з глядачем, де значущість мають не лише сюжет і символіка, а й технічна майстерність, інноваційні сценічні прийоми та естетична візуалізація.

Водночас обидві мовні картини світу підкреслюють важливість театру як засобу комунікації, виразу емоцій та творчої діяльності, що включає елементи руху, мови, сценічного часу та простору, ритму та образності. Театр у будь-якому культурному контексті стає багатограним інструментом, який поєднує соціальні, емоційні, художні та освітні функції.

Таким чином, вербалізація концепту «театр» у різних мовних картинах світу демонструє, як культурні цінності, історичні традиції та соціальні практики впливають на сприйняття та семантичне наповнення театрального феномену. Порівняльний аналіз англійської та української мовних картин дозволяє виявити як унікальні національні підходи до театру, так і загальні універсальні риси, що підтверджують його значущість як складової культурної спадщини. Такий підхід сприяє глибшому розумінню ролі театру у формуванні культурної ідентичності, міжкультурному порозумінні та розвитку художньої уяви суспільства.

Висновки до розділу 2

Отже, дослідження лінгвокультурних характеристик концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу дозволяє виявити глибокий культурний, соціальний та історичний контекст, у якому цей концепт функціонує. Результати аналізу демонструють багатогранність сприйняття та вираження театрального мистецтва у різних мовних спільнотах.

Українська мовна картина світу акцентує увагу на традиційності, обрядовості та колективності театральних форм як складової національної культурної ідентичності. Театр асоціюється не лише з мистецьким дійством, а й із культурними святами, обрядами, фольклорними постановками та спільною участю громади. Українська мова зберігає численні фразеологізми, метафори та терміни, що відображають різні аспекти театру від колективного виконання та взаємодії акторів до виразності і символічного наповнення вистав. Ці мовні засоби демонструють важливість традиційних цінностей, соціальної взаємодії та духовного змісту театрального мистецтва для української культури.

Водночас англійська мовна картина світу надає значний пріоритет індивідуальному вираженню, творчості та технічній майстерності в театрі. Театральне дійство розглядається як арена для самовираження актора, інноваційного сценічного мислення та експериментальної режисури. В англійській мові терміни, пов'язані з театром, охоплюють широкий спектр від класичних драматичних жанрів до сучасних театральних форм, включаючи перформанс, імпровізацію та експериментальні постановки. При цьому значущість театру підкреслюється через фокус на художній техніці, драматургічній структурі та емоційно-образному впливі на глядача.

Загалом, лінгвокультурний аналіз концепту «театр» демонструє, що обидві мовні картини світу відображають універсальні функції театру - засіб

комунікації, виразу емоцій, творчості та культурної ідентичності - проте підкреслюють різні аспекти цього явища. Українська мова більше орієнтована на традиції, колективну участь і символіку, тоді як англійська - на індивідуальність, техніку та сучасну художню експресію.

Таким чином, аналіз вербалізації концепту «театр» у різних мовних картинах світу дозволяє глибше зрозуміти, як історичні, соціокультурні та художні особливості впливають на сприйняття театрального феномену. Він не лише поглиблює знання про культурні специфіки та мовні особливості, але й сприяє розвитку міжкультурного діалогу, розширенню світогляду та більш усвідомленому сприйняттю театру як складової культурної спадщини та засобу формування соціальної та естетичної свідомості.

ВИСНОВКИ

1. У рамках кваліфікаційної роботи на тему «Лінгвокультурологічний концепт «театр» в англійській і українській мовних картинах світу» було успішно реалізовано всі поставлені дослідницькі завдання. Передусім проведено ґрунтовний огляд наукової літератури, що стосується проблематики лінгвокультурологічного вивчення концептів, а також аналізу мовних картин світу. Було систематизовано та критично опрацьовано широкий спектр наукових джерел.

2. У процесі проведеного дослідження було встановлено, що формування ключових термінів та концептуальних уявлень у межах лінгвокультурології відбувається з урахуванням особливостей соціокультурного середовища носіїв мови, їхньої мовленнєвої практики та традицій комунікації. Лінгвокультурні концепти виникають як результат системного аналізу мовної свідомості та комунікативної поведінки, відображаючи комплексне сприйняття навколишньої дійсності в різних мовних і культурних спільнотах. Одним із ключових об'єктів такого дослідження є саме лінгвокультурний концепт, який у науковій літературі розглядається як багатозначне явище.

Концепт можна визначити як когнітивну одиницю колективної свідомості, що відображає уявлення про певний об'єкт, явище чи процес у реальному або ідеальному світі та фіксується у національній пам'яті через словесний чи символічний вираз. Концепт є одночасно складовою культурного коду нації та універсальною когнітивною одиницею, яка накопичує та передає квант знань і досвіду. Він функціонує як «мост» між когнітивними процесами людини та культурними структурами суспільства, включаючи знання, уявлення, асоціації та емоційні оцінки. З одного боку, концепт відображає вплив культури на ментальний світ індивіда, а з іншого демонструє, як людина через свої концептуальні уявлення впливає на розвиток культурних моделей та цінностей.

У рамках даного дослідження термін «концепт» трактуватиметься як комплекс уявлень, знань, асоціацій та емоцій, що супроводжують слово певної мови та відображають культурні особливості суспільства. Особливо важливим є розмежування двох складових картини світу: когнітивного (або концептуального) та мовного аспектів. Мовна картина світу являє собою організований комплекс знань про дійсність, що фіксується у системі мовних одиниць та їхніх взаємозв'язків, і водночас відображає культурні специфіки сприйняття реальності в конкретному суспільстві на певному етапі його розвитку.

Трактування лінгвокультурних концептів у сучасній лінгвістиці варіюється залежно від обраного теоретичного підходу та методології. У науковій практиці виділяють кілька основних підходів до вивчення концептів: когнітивний, комунікативний, семіотичний, лінгвокультурний, антропологічний, порівняльний лінгвокультурний та термінологічний аналіз. Кожен із цих підходів надає власний інструментарій для дослідження взаємодії мови та культури, дозволяє виявляти, як культурні та історичні чинники формують концептуальне сприйняття світу, та як мовні засоби вербалізують ці уявлення. У межах нашого дослідження всі зазначені підходи враховані, оскільки вони забезпечують комплексне осмислення процесу формування лінгвокультурного концепту та його функціонування у мовних картинах світу.

Особливе значення має аналіз концепту «театр», який уявляється як складна когнітивно-культурна категорія. Театр виступає не лише як мистецьке явище, але й як соціально-культурний інститут, що відображає естетичні, моральні, історичні та ритуальні традиції нації. Через мовні засоби носії кожної культури кодують власні уявлення про театр, включаючи його функції, емоційні та символічні аспекти, спосіб організації та сприйняття. В англійській та українській мовах концепт «театр» виявляється у специфічних лексичних одиницях, фразеологізмах, метафорах та символічних образах, що дозволяє простежити культурні

відмінності, а також виявити універсальні риси, спільні для обох мовних спільнот. Дослідження лінгвокультурного концепту «театр» сприяє глибшому розумінню взаємозв'язку мови, культури та мислення, дозволяє відтворити картину світу конкретного суспільства та визначити, яким чином культурні та когнітивні чинники впливають на вербалізацію та сприйняття театрального феномену в різних мовних спільнотах. Розкриття цього концептуального поля допомагає не лише поглибити наукове знання про театр як культурний феномен, але й сприяє розвитку міжкультурного діалогу та порівняльної лінгвокультурології.

3. У процесі висвітлення проблеми лінгвокультурологічного концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу було встановлено, що лінгвокультурний аналіз цього концепту дозволяє виявити як суттєві культурні відмінності, так і спільні риси у сприйнятті та вербалізації театрального явища. Українська мовна картина світу підкреслює традиційний, обрядовий та спільнотний аспекти театру, відображаючи його роль у національній культурі, історичних традиціях і колективних формах вираження. Театр у такому контексті сприймається як важливий соціокультурний інститут, який об'єднує людей через спільний культурний досвід, ритуали та національні символи. Натомість англійська мовна картина світу робить акцент на експресивності, індивідуальному самовираженні та сучасних формах театрального мистецтва. В англійськомовному середовищі театр розглядається не лише як культурне або ритуальне явище, але й як форма розваги, засіб естетичного досвіду, інструмент індивідуальної творчості та професійного самовираження. Англійська мова багата на терміни, що описують різні театральні жанри, стилі та форми, від класичної драми та опери до сучасного перформансу і експериментальних театральних практик.

Аналіз концепту «театр» вказує на те, що обидві мовні картини світу віддзеркалюють важливі аспекти культурних цінностей та соціальних ідеалів. Театр сприймається як універсальний засіб комунікації,

культурного збагачення та естетичного досвіду, проте культурні й історичні чинники визначають різницю у його інтерпретації. Українська мовна картина світу надає значення колективності, традиціям і символіці, тоді як англійська зосереджується на індивідуальності, технічному та художньому аспектах театрального мистецтва.

Лінгвокультурологічний аналіз концепту «театр» також показує, що мова виступає не лише засобом опису театрального явища, але й інструментом передачі культурних уявлень, цінностей та емоцій. Через лексичні одиниці, фразеологізми, метафори та символи театр у мовних картинах світу набуває багатошарового значення. Українські мовні одиниці підкреслюють історичний і культурний контекст («народний театр», «обрядовий спектакль»), тоді як англійські терміни акцентують на художньо-естетичному та індивідуальному аспектах («experimental theatre», «performance art», «improvisational theatre»).

Дослідження свідчить про багатогранність концепту «театр» як явища, що одночасно включає культурні, соціальні, когнітивні та емоційні компоненти. Він відображає, яким чином мова кодує культурні уявлення про мистецтво, суспільство та міжособистісну взаємодію, і яким чином ці уявлення впливають на спосіб сприйняття та оцінки театрального досвіду. Вивчення лінгвокультурних особливостей концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу дозволяє глибше розкрити менталітет, цінності та культурні пріоритети різних національних спільнот, сприяє розвитку міжкультурного порозуміння та поглибленому аналізу взаємозв'язку мови, культури та мистецтва.

Лінгвокультурологічний підхід до концепту «театр» демонструє, що мова виступає потужним засобом відтворення культурних смислів та художнього досвіду, а також що розуміння цих смислів є ключовим для ефективного міжкультурного діалогу, збереження культурної спадщини та аналізу художніх практик у глобальному культурному контексті.

4. Аналіз особливостей вербалізації концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу дозволяє виявити як значущі культурні відмінності, так і спільні семантичні та когнітивні риси, що формують сприйняття цього явища в обох культурних середовищах. Разом із цим, дослідження підкреслює універсальні аспекти театру як глобального феномену мистецтва, що виступає засобом естетичного сприйняття, соціальної взаємодії та культурного самовираження.

Українська мовна картина світу акцентує увагу на традиційному, історично обумовленому та обрядовому аспектах театрального мистецтва, підкреслюючи його роль у формуванні національної ідентичності, духовності та культурної самосвідомості. Театр у цьому контексті виступає не лише як форма розваги чи естетичного задоволення, а й як соціокультурний інститут, що об'єднує спільноту через участь у виставах, ритуалах і національних святкуваннях. В українській мові існує широкий спектр лексичних одиниць і фразеологізмів, що відображають різні аспекти театрального мистецтва, включаючи його обрядову, історичну та колективну складові, а також індивідуальний досвід і ставлення до театру.

Натомість англійська мовна картина світу підкреслює індивідуальність, експресивність та сучасний підхід до театру, де центральне місце займає художня майстерність, техніка виконання та можливості самовираження. В англійському контексті театр розглядається як різноманітне мистецтво від класичної драми і опери до сучасного перформансу та експериментального театру, що дозволяє підкреслити багатошаровість і гнучкість його смислових значень. Слова та терміни англійської мови передають різні стилі, жанри та форми театрального мистецтва, а фразеологізми та метафори відображають культурні уявлення про взаємовідносини, соціальні ролі та емоційні стани.

Лінгвокультурологічний аналіз концепту «театр» демонструє, що мова є не лише інструментом опису мистецького явища, а й засобом відтворення культурних уявлень, цінностей, історичних традицій та

емоційних відчуттів. Через мовні одиниці, фразеологізми, метафори та символи театр набуває багатозначного значення. Українська мова передає колективність, традиційність та обрядовий аспект театру («народний театр», «сільська вистава», «обрядовий спектакль»), тоді як англійська підкреслює технічні й художньо-естетичні характеристики («experimental theatre», «improvisational performance», «stagecraft») та індивідуальний підхід до творчості. Концепт «театр» є багатокомпонентним і включає культурні, соціальні, когнітивні та емоційні аспекти. Він виступає мостом між мовою, культурою та мисленням, формуючи уявлення про мистецтво, суспільство та індивідуальний досвід сприйняття. В українській та англійській мовах цей концепт асоціюється, перш за все, з акторською майстерністю, постановками, музикою, сценічним рухом, емоційними станами глядачів та виконавців, а також із традиційними або сучасними формами театрального мистецтва. Лексичні одиниці, що формують близьку периферію концепту «театр», характеризуються високою частотністю та нейтральним стилістичним забарвленням, оскільки вони описують явища безпосередньо та універсально (play, drama, stage, performance, actor, audience тощо). Серед стилістично забарвлених одиниць терміни, що передають емоційне або оцінне ставлення до театру, специфіку жанру або історико-культурний контекст вистави (tragedy, comedy, ritual performance, народна вистава, камерна драма). Дальня периферія концепту включає терміни на позначення конкретних театральних прийомів, рухів, сценічних елементів та жанрових характеристик (stagecraft, set design, improvisation, rehearsal, monologue, tableau, гопак у театральному перформансі тощо), що формує широку асоціативну мережу навколо концепту.

Лінгвокультурологічне дослідження концепту «театр» демонструє, що його вербалізація в англійській і українській мовних картинах світу відображає глибокий вплив історичних, культурних та соціальних чинників на сприйняття театру. Українська мовна картина світу підкреслює обрядовий, традиційний та колективний характер театрального явища, тоді

як англійська мовна картина світу акцентує індивідуальні, художньо-естетичні та сучасні аспекти театрального мистецтва. Розуміння цих лінгвокультурних особливостей є ключем до поглибленого аналізу взаємозв'язку мови, культури та мистецтва, а також сприяє розвитку міжкультурного порозуміння та збереженню культурної спадщини у глобальному контексті.

5. Вербалізація концепту «театр» в англійській та українській мовних картинах світу виявляє низку лінгвістичних та культурних особливостей, що дозволяють глибше зрозуміти сприйняття театру в різних культурних середовищах.

В англійській мові можна виділити такі ключові аспекти:

1) різноманіття жанрів і форм театру - англійська мова використовує терміни, що описують широкий спектр театральних жанрів і стилів, таких як *drama*, *comedy*, *tragedy*, *experimental theatre*, *musical theatre*, що демонструє багатошаровість театрального мистецтва та його адаптацію до сучасних культурних практик;

2) фразеологізми та метафоричні вирази — вирази на кшталт “*break a leg*”, “*the show must go on*” або “*play to the gallery*” несуть не лише буквальный зміст, а й культурні конотації, пов'язані з театральною традицією, ритуалами публічних вистав та соціальною взаємодією;

3) емоційна та соціальна експресивність — англійські мовні конструкції, такі як “*a rollercoaster of emotions on stage*” або “*a performance of life*”, підкреслюють, що театр є засобом передачі широкого спектру емоцій, моральних та соціальних ситуацій, а також відображенням індивідуального та колективного досвіду.

В українській мові концепт «театр» вербалізується через такі аспекти:

1) історико-культурний та етнічний контекст - українська мова часто відображає традиційні форми театрального мистецтва, наприклад, *народна вистава*, *вертеп*, *етнічний театр*, що підкреслює тісний зв'язок театру з історичною та культурною спадщиною;

2) колективізм і соціальна взаємодія - терміни на кшталт «*сільська вистава*», «*театр у громаді*» акцентують важливість спільної участі, колективної творчості та соціальної функції театру, що відображає цінності української культури;

3) символіка та метафоричність - українські мовні вирази, такі як «*театр життя*», «*драма душі*» або «*сцена кохання*», несуть глибокий символічний зміст і дозволяють висвітлити моральні, духовні та міжособистісні аспекти через театральне мистецтво.

Спільні риси англійської та української мовних картин світу:

1) театр як форма самовираження - в обох культурах театр розглядається як засіб індивідуального та колективного самовираження, що дозволяє через сценічне мистецтво передавати думки, емоції та переживання;

2) емоційний спектр театального досвіду - і в англійській, і в українській мовах театр асоціюється з різними емоційними станами, настроями та психологічними переживаннями, що робить його універсальним інструментом для відображення людських почуттів;

3) театр як частина культурної спадщини - обидві мовні спільноти сприймають театр як елемент культурної традиції, що зберігає історичні, етичні та естетичні цінності, передаючи їх від покоління до покоління.

Отже, вербалізація концепту «театр» у мовних картинах світу демонструє, що театр не обмежується формальною категорією мистецтва, а є багатовимірним культурним феноменом. Англійська мова підкреслює індивідуальні, художньо-естетичні та експериментальні аспекти театру, тоді як українська мова акцентує традиційність, колективізм та етнокультурний контекст. Лінгвокультурологічний аналіз концепту «театр» дозволяє відобразити, як мова і культура взаємодіють, впливаючи на спосіб сприйняття, оцінки та вербалізації театального мистецтва, а також розкриває механізми передачі культурних цінностей і досвіду через мовні засоби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангерчік Є. Особливості відтворення розмовних лексичних елементів в англійському перекладі творів В. Стефаника. *Мовні і концептуальні картини світу. Наукове видання*. 2012. Вип. 41. ч. 1. С. 14-20.
2. Бавус Т. Мовний образ як компонент мовно-національної та індивідуально-авторської картин світу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2016. Вип. 63. С. 242-247.
3. Баранцев К. Г. Англо-український фразеологічний словник. Київ : 1969. 1056 с.
4. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології: навч. посібн. Київ : 2006. 248 с.
5. Бондаренко А. Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібн. Ніжин. 2021. 197 с.
6. Борисов О. О. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик: дис. ... д-ра філол. наук. Київ : 2017. 543 с.
7. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії: метод. розробка. Київ : 2009. 63 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь. 2005. 1728 с.
9. Венжинович Н. Концепт і його лінгвокультурологічна природа. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. № 14. Ужгород. 2006. С. 89-94.
10. Володіна Т. Лінгвокогнітивний підхід до визначення концепта у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки. Сер.: Філологічні науки*. Кіровоград. 2011. Вип. 95 (1). С. 42-45.
11. Гаврилів Т. Текст між культурами: перекладознавчі студії. Київ : 2005. 198 с.

12. Галинська О. М. Природний код культури в українських і англійських інтертекстуальних фразеологізмах. *Філологічні трактати*. Суми. 2011. Т. 3. № 2. С. 45-51.
13. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : 1985. 360 с.
14. Гінзбург М. Д. Наукова картина світу як засіб інтегрувати та систематизувати фахові знання. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2012. № 2. С. 9-17.
15. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. 2-е вид., випр. і доп. Київ : 2004. 284 с.
16. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. К. 2004. 27 с.
17. Городь Є. І., Белова С. В., Малімон Л. К. Українсько англійський словник. Вінниця. 2009. 1040 с.
18. Гусєва А. Г. Проблема перекладу англійських порівнянь українською мовою. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2015. № 2. С. 96-101.
19. Дорда С. Лінгвокультурологія як самостійний напрямок лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Серія «Філологічні науки»*. *Мовознавство*. №3 (352). Луцьк. 2017. С. 411-417.
20. Етимологічний словник української мови. голов. ред. О. С. Мельничук. У 7 т. К. 2006. Т. 5. 704 с.
21. Єсипенко Н. Г. Базові англосаксонські лінгвокультурні концепти: когнітивний і квантитативний підходи (на матеріалі англійської прози XVIII – XX століть): дис. ... д-ра філол. наук. Чернівці. 2012. 317 с.
22. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5-6. С. 23-35.
23. Жайворонок В. В. Слово в етнологічному контексті. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 7-14.

24. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень. *Мовознавство*. 2001. № 5. С. 48-63.
25. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. Київ : 2007. 264 с.
26. Загнітко А. П., Богданова І. В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця. 2017. 287 с.
27. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 396-402.
28. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови: навч. посібн. Запоріжжя. 2001. 242 с.
29. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер: Філологічна*. 2015. Вип 36. С. 317-318.
30. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): монографія. Київ : 2006. 328 с.
31. Іващенко В. Л. Організація ментальності концепту. Семантика мови і тексту. Зб.ст. VIII міжнародної наукової конф. Івано-Франківськ. 2003. С. 202-208.
32. Іващенко В. Л. Термінолектне конотування та конотації термінологічності. Ономастика і апелятиви: Зб. наук. пр. Дніпропетровськ. 2000. Вип. 12. С. 76-85.
33. Іващенко В. Науковий концепт і наукове поняття: проблема диференціації. *Українська мова*. 2005. №3. С. 62-76.

34. Карабан В. І., Мейс Д. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову: посібник-довідник: навч. посіб. зі спец. «Переклад». Вінниця. 2003. 608 с.
35. Кевлюк І. Концепт як одиниця когнітивної лінгвістики. *Наукові записки. Сер.: Філологічні науки*. Кіровоград. 2011. Вип. 95 (1). С. 217-221.
36. Колегаєва І. М. Вербалізація емотивної невербалістики в англійськомовних словниках і текстах. *Вісник КНЛУ*. Т. 15. № 2. 2012. С. 55-72.
37. Колегаєва І. М. Перцептивне і когнітивне бачення світу: ономасіологічний аспект. *Вісник ОНУ імені І. Мечникова*. Том 18. Вип. 2(6). 2013. С. 63-69.
38. Конобродська В. Українська етнолінгвістика: на шляху пошуку (Замість передмови). *Етнолінгвістичні студії: зб. наук. праць*. Т. 1. Житомир. 2007. С. 7-19.
39. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті. *Мовознавство*. 2006. № 2-3. С. 111-117.
40. Кононенко В. І. Мова і народна культура. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 62-69.
41. Кононенко В. Концепти в етнолінгвістичному аспекті. *Етнолінгвістичні студії 1: зб. наук. праць*. Житомир. 2006. С. 48-55.
42. Коцюба З. Г. Універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект): автореф. дис ... д-ра філол. наук. Київ : 2010. 32 с.
43. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. *Мовознавство*. 2004. № 5-6. С. 12-22.
44. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник. Київ : 2006. 424 с.
45. Кравченко-Дзондза О. Концепт як мовноментальне утворення (на прикладі західноукраїнської прози 20-30-х років ХХ століття). *Молодь і ринок*. № 8 (91), 2012. С. 126-130.

46. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Концепт ЖИТТЯ в українській фраземіці: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ. 2008. 20 с.
47. Краснобаєва-Чорна Ж. Термінополе «концепт». *Українська мова*. 2006. № 3. С. 67-78.
48. Купрікова Г. В. Особливості вербалізації концепту ДУША в українській мовній картині світу. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Випуск 20.. Том 1. С. 21-24.
49. Левицький А. Порівняльно-типологічні особливості етнокультурних маркерів у лексичних системах української та англійської мов. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. К. 2004. Вип. 11. Кн. 1. С. 262-265.
50. Левченко О. Лінгвокультурологія та її термінна система. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка*. Сер.: «Проблеми української термінології». 2003. № 490. С. 105-113.
51. Лисиченко А. А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5-6. С. 38-41.
52. Лихолай Г. Л. Феномен знання як міждисциплінарний концепт. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. К. 2002. № 7. С. 315-321.
53. Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень: навч.-метод. посіб. до спецкурсу для студентів філолог. ф-ту. Н. Венжинович. 2-ге вид., допов. і перероб. Ужгород. 2021. 292 с.
54. Літяга В. Поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. №1 (46). 2013. С. 48-50.
55. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт «гармонія» в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: дис. ... канд. філол. наук. Київ : 2006. 348 с.
56. Мізін К. І. Верифікація лінгвокультурної релевантності концептів за допомогою методики психолінгвістичного експерименту. *Психолінгвістика*. *Psycholinguistics*: зб. наук. праць

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький. 2016. Вип. 19 (2). С. 32-46.

57. Мізін К. І. Методологічна валідність лінгвокультурології vs зіставної лінгвокультурології: аргументи та контраргументи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 2 (10). С. 104-110.

58. Мізін К. І. Нові напрями в українському мовознавстві: зіставна лінгвокультурологія. *Мовознавство*. 2012. № 6 (268). С. 38-52.

59. Мізін К. І., Петров О. О. Зіставна лінгвокультурологія: методологічні проблеми та перспективні методики : монографія. Переяслав-Хмельницький; Кременчук : Вид-во ПП Щербатих О. В., 2018. 280 с.

60. Мізін К. І., Петров О. О. Зіставна лінгвокультурологія: методологічні проблеми та перспективні методики: монографія. Переяслав-Хмельницький.; Кременчук. 2018. 280 с.

61. Панін Є. Лексико-фразеологічні типи концептів в англійській мові. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 1 (41). 2019. 87-90.

62. Переломова О. С. Поняття «концепт» у сучасній науковій парадигмі. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. Теорія культури і філософія науки*. 2010. Вип. 39. № 894. С. 31-36.

63. Полюжин М. М. Основоположні поняття лінгвоконцептології у сфері взаємозв'язку мови й культури. Проблеми романо-германської філології: зб. наук. праць. Ужгород. 2012. С. 5-16.

64. Полюжин М. М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 212-222.

65. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя. 2008. 332 с.

66. Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту: Текст – соціум – культура – мовна особистість. Київ : 2010. 491 с.
67. Рогач Л. В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах: дис. ... канд. філол. наук. Ужгород. 2000. 191 с.
68. Русанівський В. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі. *Мовознавство*. 2004. № 4. С. 3-8.
69. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. Полтава. 2008. 712 с.
70. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава; К. 2006. 716 с.
71. Скороходова А. І. Картина світу мовної особистості. Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні напрями досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов». Житомир. 2011. С. 332-334.
72. Словник української мови. за ред. І. К. Білодіда. Київ : 1979. Т. 10. 658 с.
73. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. Київ : 2002. № 7. С. 462-470.
74. Театр. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2.
75. Театр. Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1966. Т. 8, кн. XV.
76. Українська лінгвокультурологія: підруч. за заг. ред. О. І. Потапенка. Київ : 2016. 367 с.

77. Федотова Н. В. Культурологічні, філософські та мистецтвознавчі підходи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. 2021. № 4. С. 75-80.

78. Хорошун О. О. Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Житомир*. 1998. Вип. 49. 2010. С. 158-161.

79. Чумак В. Етнокультурні параметри мовної картини світу. *Дивослово*. 2004. № 12. С. 25-29.

80. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навчальний посібник для студентів факультету української філології. Кривий Ріг. 2015. 192 с.

81. Шутова М. О. Етнокультурні стереотипи в англійській та українській мовах: реконструкція і типологія: дис. ... д-ра філол. наук. Київ : 2016. 433 с.

82. Щербина С. М. Онтологічний вимір лінгвістичного концепту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2010. Випуск 16. С. 354-360.

83. Южакова О. І. Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем (на матеріалі термінології холодильної техніки). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 57-64.

84. Юрченко О. В. Дефініція концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 2. С. 268-272.

85. Ясинецька О. А. Переклад метафори як мовна репрезентація концептуальних картин світу. *Філологічні трактати*. 2010. Т.2. №1. С. 96-100.

86. Evans V. Lexical Concepts, Cognitive Models and Meaningconstruction. *Cognitive Linguistics*. 2006. Vol. 17, is. 4, P. 491-534.

87. Margolis E., Laurence S. The ontology of concepts – Abstract objects mental representations. 2007. *Noûs*, 41. P. 561-593.

88. Rosch E. H. Reclaiming concepts. *Journal of Consciousness Studies*. 2002 No. 11-12. P. 61-77.